

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

**VÝBUCH V ČERNOBYLU A VLIV TÉTO UDÁLOSTI NA ŽIVOT
SOUČASNÉ MLADÉ GENERACE BĚLORUSŮ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ekaterina Paryzheskaya

Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Marie Fritzová Ph.D.

PLZEŇ 2021

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a zdrojů informace.

Plzeň 2020, 22. března 2021

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat Mgr. et Mgr. Marie Fritzová Ph.D. za její cenné rady, připomínky a odborné vedení mé bakalářské práce.

Chtěla bych poděkovat Mgr. Jiríně Svobodové, CSc. za pomoc s jazykovou korekturou.

Obsah

Úvod	6
Metodologie.....	8
Zkoumaný vzorek	9
Hypotéza	9
1. Historie vzniku Černobylské jaderné elektrárny, okolnosti havárie, bezprostřední následky	11
1.1. Černobylská jaderná elektrárna	11
1.2. Černobyl.....	12
1.3. Pripjat'	12
1.4. Havárie.....	13
1.5. Časový sled událostí po výbuchu.....	14
1.6. Evakuace	17
1.7. Informace o havárii podle sovětských médií	18
1.7.1. Deník Izvestija – analýza informací po výbuchu Černobylu	18
1.8. Zahraniční média a jejich obraz.....	21
1.9. Emise	23
2. Dlouhodobé dopady po havárii na ČJE, opatření mezinárodních organizací a běloruské vlády, reakce běloruské veřejnosti.....	26
2.1. Mezinárodní spolupráce.....	26
2.1.1. Hodnocení následků výbuchu jaderné elektrárny v Černobylu mezinárodními organizacemi	26
2.1.2. Organizace spojených národů	29
2.1.4. World Health Organization.	30
2.1.5. Humanitární pomoc.....	30
2.2. Politika Běloruského státu	32
2.2.1. Hodnocení následků jaderné katastrofy vládami Běloruska	32

2.2.2. Vládní opatření.....	34
2.2.3. Reakce veřejnosti	35
3. Rozhovory s narátory	38
3.1. Zdroje informace o Černobyli.....	38
3.2. Bezpečnostní opatření.....	39
3.3. Vliv na zdraví.....	40
3.4. Zájem o Černobyl	41
3.6. Ovlivnění života v obecné rovině	43
Závěr.....	45
Abstrakt	47
Abstract.....	47
Prameny a literatura.....	48
Literatura.....	48
Periodika	49
Internetové zdroje:.....	49
Ústní prameny.....	54
Seznam zkratk.....	55
Obrazové přílohy	56
Textové přílohy	64

Úvod

Bakalářská práce je věnována tragické události, ke které došlo na území Ukrajiny v r. 1986. S jejími následky se již víc než 35 let potýká Ukrajina, ale i sousední Bělorusko a další státy. Hlavním cílem práce je zjistit, jak ekologická katastrofa ovlivňuje život celé současné generace. Předmětem zkoumání budou rovněž dílčí otázky zabývající se vlivy jaderné katastrofy na fyzické a mentální zdraví, ale také na každodenní život a utváření sebevědomí. Abychom mohli dosáhnout stanoveného cíle, zaměříme se rovněž na hodnocení vládou přijatých opatření, reakci masmédií včetně pomoci mezinárodních organizací postiženým zemím. Černobyl byl a zůstává největší jadernou katastrofou lidské historie. Měl nesmírný vliv nejen na ekologii, ale i na životy lidí, kteří byli nuceni setkat se s nepřitelem, do té doby neznámým. Tisíce lidí museli v důsledku jaderné havárie trvale opustit své domovy, stovky vesnic byly zničeny, na mnoho let se zastavil ekonomický rozvoj země. Politicky byl Černobyl předzvěstí konce sovětského režimu, stal se jedním z faktorů změny geopolitiky ve Východní Evropě, kdy se v r. 1991 rozpadl SSSR, který se zdál být mocný a věčný.

Černobylská havárie je v literatuře podrobně popsána. Pozornost je zpravidla nejvíce věnována samotnému městu Černobyl a blízkému městu jaderných pracovníků Pripjat'. Vzhledem k tomu, že pocházím z běloruského města Minsk, zaměřuji se v práci rovněž na řešení naléhavých otázek spojených s jadernou havárií na území své vlasti. Od události v dubnu 1986 vyrostla nová generace Bělorusů, kteří neznají realitu SSSR, nezažili historický přelom, který znamenal zánik obrovského uskupení, které nemělo nikdy zaniknout. Žijí v zemi, kterou Světlana Alexijevičová v knize "Modlitba za Černobyl. Kronika budoucnosti" nazvala "černobylskou laboratoří." Mladá generace od dětství konzumuje kontaminované potraviny, poslouchá vzpomínky očitých svědků tragédie. Mladí lidé přemýšlejí o své budoucnosti a kladou si otázku, v jaké míře Černobyl ovlivnil jejich život.

V podmínkách totalitního režimu historie sloužila ideologii. Některá témata byla zakázána, jiná byla popisována výběrově a tendenčně. Z historické literatury je zřejmé, že se např. při zkoumání druhé světové války psalo převážně o bitvách, vojácích, partyzánech, ale nikdy o holocaustu nebo o ostarbeiterech. Snahou sovětské vlády bylo vytvořit obraz hrdinské a nepřemožitelné Rudé armády, statečného sovětského národa. „*V nápisech byla povolena pouze formulace "mírumilovní sovětští občané ", místo "Židé", knihy a filmy o holocaustu podléhaly zvláštní cenzuře.*“ Jakýkoli projev národní identity byl potlačen. Ostarbeiteři, stejně jako váleční zajatci, byli považováni za kolaboranty. „*Během repatriace*

do Sovětského svazu museli ostarbeiteři projít filtračními tábory, kde probíhaly výslechy a bylo proti nim zahájeno trestní řízení. Stigma ostarbeitera ovlivnilo další život člověka. Takovým lidem bylo odepřeno přijetí na univerzitu, vstup do KSSS nebo zastávání vysokých funkcí: sovětské úřady je považovaly za nebezpečné a nespolehlivé.“ O holocaustu se výrazněji začalo mluvit v době perestrojky a tématem ostarbeiterů se historiografie zabývá poměrně krátkou dobu. Zastávám přesvědčení, že je i z tohoto důvodu nesmírně důležité sbírat vzpomínky očitých svědků událostí. Prvními, kdo se o to pokusili, byli tři běloruští literáti. Celé tři roky shromažďovali vzpomínky obyvatel zničených a opuštěných vesnic. Výsledkem jejich práce se stala publikace "Jsem z ohnivé vesnice.“ Další známou autorkou, jejíž tvorba se opírá o vzpomínky svědků, je Světlana Alexijevičová. Ve svých knihách zachycuje nejtragičtější a nejdůležitější události pro současné Bělorusko – druhou světovou válku, válku v Afghánistánu, tragédii Černobyli a rozpad SSSR.¹

Vše výše uvedené lze zachytit v literatuře. Na rozdíl od toho využití orální historie jako vědecké metody nám umožňuje získat a analyzovat údaje, které nelze zaznamenat jiným způsobem. Optimální a nezaměnitelné je využití této metody především při zkoumání současné historie, v níž ještě nebylo prozkoumáno značné množství informací a zdrojů. V porovnání s jinými zdroji orální historie především pomáhá utvořit si celkový obraz nedávné události.

Bakalářská práce je rozdělena do tří kapitol, přičemž první dvě mají teoretický charakter. Po prostudování odborné literatury a s využitím dalších bibliografických zdrojů je nastíněn způsob jednání sovětské vlády přímo po havárii v Černobylské jaderné elektrárně, dále je charakterizována mezinárodní spolupráce a státní politika zaměřená na překonání následků katastrofy v období státní nezávislosti Běloruska. Událost v ukrajinském Černobyli je tedy popisována a analyzována komplexně v širokém spektru důležitých otázek. Lze konstatovat, že v souvislosti s tím věnuji pozornost paralelnímu rozboru událostí, posuzuji naplňování přijatých usnesení zaměřených na překonávání následků jaderné havárie v Bělorusku. Zvolený postup umožní vytvořit si představu o podmínkách, ve kterých vyrůstá mladá generace současného Běloruska.

Třetí kapitola bude prakticky zaměřená. Na základě konkrétních otázek se pokusím shromáždit autentický materiál. Cílovou skupinu budou představovat mladí Bělorusové,

¹ *Uvekovečenije Cholokosta v SSSR* [online]. ©2021 [cit. 19.04.2021]. Dostupné z: <https://www.yadvashem.org/ru/education/educational-materials/learning-environments/families/additional-materials/memory.html>; Belaruskija „Ostarbajtery.“ *Belaruskij archiu vusnaj historyi* [online]. ©2021 [cit. 19.04.2021]. Dostupné z: <http://www.nashapamiac.org/ostarbeiters/>

kteří se narodili po tragické události v Černobyli. Informace, které získám v průběhu pořízení rozhovorů, se budu snažit analyzovat. Smyslem dotazování je dospět k určitému závěru, jak narátoři vnímají Černobyl a jak ovlivnil jejich život.

Metodologie

Ve své práci kromě klasické komparace zdrojů využívám metodu orální historie. Podstatu této metody můžeme stručně vyjádřit pomocí definice Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho, kteří ji definují jako: „*Obraz (lidské) minulosti popsany vlastními slovy.*“² Abychom upřesnili tato slova, lze říci, že „*jádrem orální historie je paměť, ve které může být konzervován význam a ze které je možné také význam extrahovat.*“³

Orální historie je metodou kvalitativní. Kvalitativní metoda se projevuje v tom, že každý rozhovor je jedinečný a neopakovatelný, protože každý člověk je výjimečný a má svůj vlastní osobní příběh a zkušenosti. Na základě rozhovorů získáváme informace a poznatky, ze kterých můžeme vyvodit určité obecné tendence, které však nelze uplatňovat všeobecně. Výše zmíněné charakteristiky orální historie nám dovolují poznat historii ze zcela jiného pohledu a dávají slovo jinak historií opomíjeným vrstvám společnosti, dávají nahlédnout do mikrohistorie individuálních životů a prožitků.⁴

Při vedení rozhovoru je důležité, aby se tazatel vyvaroval chybám, proto byly vypracovány standardy a pravidla pro vedení rozhovoru. Tato pravidla taktéž zahrnují etické principy zacházení s dotazovanými.⁵

Orální historie především nabízí tzv. demokratizaci dějin. To znamená, že se nesoustřeďuje na dějiny politické, vojenské aj., ale snaží se o zachycení životních příběhů, čímž přidává těmto „velkým“ dějinám nový rozměr a obohacuje tak historii o výpovědi „malých svědků.“

Využívám tuto metodu proto, že jsem chtěla zjistit, jak téma jaderné katastrofy v Černobyli vnímá mladá generace Bělorusů. Existuje mnoho zdrojů popisujících havárii a její následky, lze se seznámit s opatřeními vlády, existují rovněž svědectví účastníků

² VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. s. 8. ISBN 978-80-87398-22-7.

³ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. s. 8. ISBN 978-80-87398-22-7.

⁴ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. s. 12. ISBN 978-80-87398-22-7.

⁵ VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. s. 9. ISBN 978-80-87398-22-7.

události, ale zdroje o současném životě mladých lidí v Bělorusku, zemi zasažené ekologickou katastrofou, chybějí.

Zkoumaný vzorek

Celkem bylo dotázáno 11 narátorů.

Pamětníci splňovali následující kritéria:

1) Daná osoba (pamětník) se narodila v Bělorusku.

2) Jednalo se o relativně mladé lidi, kteří se narodili až v době po černobylské havárii. Tato podmínka byla stanovena z toho důvodu, abych zjistila, co cítí člověk, který žil ve světě, „kde Černobyl existoval vždycky.“ Průměrný věk dotazovaných byl 25 let. Nejmladšímu bylo 20 let a nejstaršímu 33 let.

3) Většina narátorů pochází z tzv. „čisté“ zóny: šest osob z Minsku, jedna osoba z Brestu, dvě osoby z města Horki v Mahileuské oblasti. Poslední dva dotazovaní pocházejí z „kontaminované“ zóny: jeden z města Rahačov v Homelské oblasti (do roku 2004 město spadalo do zóny s periodickou radiační kontrolou, tj. území s hustotou znečištění půdy cesiem-137 mezi 1-5 Ci/km²) a druhý z vesnice Lukomskija Paplavy (zóna následného vysídlení, tj. území s hustotou znečištění půdy cesiem-137 od 15 do 40 Ci/km²). Později se výše zmínění dva narátoři přestěhovali do „čisté“ zóny.

Otázky jsou záměrně sestavené tak, abychom zjistili, jak byli účastníci informováni během svého života o černobylské havárii, zda je ovlivnilo zasažené prostředí, či mají nějaké jiné celoživotní (psychické či fyzické) trauma, způsobené touto havárií.

Hypotéza

Domnívala jsem se, že v rodinách existují určitá bezpečnostní opatření, např. nikdy nekupovat potraviny vyráběné ve východních a jižních regionech, kontrolovat úroveň radiace u hub a plodů koupených na trhu aj. Bezpečnostní opatření v rozhovorech potvrdili téměř všichni narátoři kromě dívky, která žila v kontaminované oblasti a její rodina bezpečnostní opatření ignorovala. Naopak všechna nezbytná opatření dodržovali dotazovaní např. z Minsku, kde byla kontaminace minimální.

Při stanovení hypotézy jsem rovněž předpokládala, že se setkám s lidmi, kteří pociťují psychický tlak a mají obavy o své zdraví i svoji budoucnost. Tato hypotéza se nepotvrdila. Většina narátorů nemá obavy, že můžou onemocnět nebo že budou mít problémy v budoucnosti. Dvě narátorky se obávají kvůli nemoci, kterými již onemocněly, přičemž jedna

z nich nazvala jednou z příčin přestěhování do Česka a starosti o budoucí děti. Jeden narátor se snaží vlivu radiace co nejvíce vyhýbat. Domnívala jsem se rovněž, že určitá část lidí vnímá Černobyl pouze na pozadí svého života a téma je příliš nezajímá. Analýza výsledků dotazování ukázala pravý opak. Lze konstatovat, že všichni se tématem aktivně zabývali, přestože část z nich nepociťuje žádný vliv Černobylu na svůj život.

Klíčové otázky

Uveďte, prosím, Vaše jméno.

Kolik je Vám let?

Kde jste se narodil/a?

Odkud pochází Vaši rodiče?

Kolik Vám bylo let, když jste se poprvé dozvěděl/a o Černobylu?

Přijali jste nějaká opatření, abyste snížili dopad radioaktivního znečištění na Vaše zdraví? (nákup potravin pouze z „čistých“ regionů, zákaz sběru hub atd.)?

Máte nějaké problémy, které lékaři spojují s následky Černobylu? (není povinné uvádět).

Zajímali jste se o Černobyl v době Vašeho dospívání či později?

Máte emoční zážitky spojené s Černobylem?

Myslíte si, že běloruská vláda dělá všechno pro to, aby snížila dopady černobylské havárie?

Slyšel/a jste někdy o "Černobylské cestě"?

Dokážete posoudit, jak Černobyl ovlivnil Váš život?

V procesu dotazování jsem pořídila audio záznamy autentických rozhovorů, které jsem následně zapsala. Rozhovory byly vedeny v běloruském a ruském jazyce.

1. Historie vzniku Černobylské jaderné elektrárny, okolnosti havárie, bezprostřední následky

1.1. Černobylská jaderná elektrárna

Černobylská jaderná elektrárna se nachází ve východní části ukrajinsko-běloruského Polesí, je vzdálena 160 kilometrů od Kyjeva, 15 kilometrů od města Černobyl a 11 kilometrů od hranic s Běloruskem. Historie Černobylské jaderné elektrárny se datuje přijetím Usnesení Rady ministrů SSSR z 29. září 1966 o spuštění elektrárny o výkonu 11,9 kWh.⁶ Část tohoto výkonu – 8 kWh měly generovat jaderné elektrárny.⁷

V plánu bylo vybudovat jadernou elektrárnu v jižní části tzv. Sjednoceného energetického systému, která by energeticky zajistila 27 oblastí Ukrajinské sovětské socialistické republiky (dále jen USSR) a Rostovskou oblast Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFR). Jednalo se o Centrální energetickou oblast, kde žilo 53 mil. obyvatel.

K výběru vhodné stavební plochy pro jadernou elektrárnu bylo vytipováno 16 stavebních oblastí v Kyjevské, Žitomyrské a Vinnycké oblasti. Prioritním kritériem bylo nalézt optimální místo, které by bylo ekonomicky nejvhodnější pro dodávky elektřiny o poloměru 350-450 kilometrů. Celková rozloha pozemků určených na výstavbu jaderné elektrárny činila 1676 ha. *„K výstavbě komplexu byla navržena dvě místa: okolí obce Ladyžiny ve Vinnycké oblasti, případně v blízkosti obce Kopači v Kyjevské oblasti. Zpočátku nesla elektrárna název „Centrální ukrajinská jaderná elektrárna.“*

„Nařízením ministra energetiky a elektrifikace SSSR č. 297 z 11. prosince 1969 bylo dne 1.1.1970 zřízeno Ředitelství budoucí jaderné elektrárny se sídlem v obci Kopači v Černobylském okrese Kyjevské oblasti“, které bylo podřízeno Glavatomenergu (Hlavní správa jaderných energetických jednotek). 26. září 1977 byl zapojením turbogenerátoru uveden do provozu druhý energetický blok č. 1 Černobylské elektrárny (ČJE).⁸

Poslední energetický blok ČJE, energetický blok č. 4, dosáhl plánovaného výkonu 100 MWt⁹ 28. března roku 1984.¹⁰

⁶ kWh je jednotka pro měření spotřeby elektřiny.

⁷ DSP „Černobylska AES.“ *Stroitelstvo i ekspluatacija* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/stroitelstvo-i-ekspluatatsiya>.

⁸ Tamtéž.

⁹ Watt, W je hlavní jednotka výkonu v SI.

¹⁰ Tamtéž.

V důsledku havárie, ke které došlo 26. dubna 1986, byl zničen čtvrtý blok elektrárny. Problémy samotné elektrárny katastrofou ve 4. reaktoru neskončily. Třetí blok, který byl technicky propojen se čtvrtým, byl zastaven hodinu a půl po havárii. První a druhý blok byly následně zastaveny 27. dubna téhož roku. Vzhledem k nedostatku elektřiny v zemi, rozhodla ukrajinská vláda během let 1986–1987 obnovit používání jaderné elektrárny a ponechat zbývající tři reaktory v provozu. V důsledku požáru bylo v r. 1991 poškozeno kabelové vedení reaktoru č. 2. Odpovědní činitelé došli k závěru, že je reaktor neopravitelný a rozhodli o jeho odpojení. Činnost elektrárny byla definitivně zastavena 15. prosince 2000.¹¹

1.2. Černobyl

Černobyl je město v Ivankovském okrese Kyjevské oblasti, které se nachází 12 kilometrů od Černobylské jaderné elektrárny. První zmínky o existenci města se datují rokem 1193. Na přelomu 19. a 20. století obývalo Černobyl více než 16 tisíc lidí. Existence města byla v minulém století poznamenána mnoha dramatickými událostmi, uvedme např. občanskou válku, hladomor v r. 1933, poté nacistickou okupaci během Velké vlastenecké války a nakonec v r. 1986 došlo k havárii jaderné elektrárny. V době havárie žilo ve městě 14 tisíc obyvatel. Po tragické události ČJE byli obyvatelé Černobylu evakuováni. V roce 2007 zde žilo pouze 163 osob.¹²

1.3. Pripjat'

*„V Sovětském svazu existovalo osm satelitních měst v okolí jaderných elektráren. Pripjat' se stala devátým. Stavba města byla započata 4. února 1970.“ Město Pripjat' bylo vybudováno pouhé 3 kilometry od elektrárny. Název města je spojen se stejnojmenným názvem řeky, která je pravým přítokem Dněpru.*¹³

„Pripjat' se měla stát městem pracovníků jaderné elektrárny, mělo to být jakési město budoucnosti. Podle projektu moskevských architektů v čele s Nikolajem Ostoženko měl být vybudován komplex budov v půdorysu trojúhelníku. Mělo se jednat o obytnou zástavbu trojúhelníkového principu, která se vyznačuje směsí obytných budov standardního počtu

¹¹ DSP „Černobylska AES.“ *Poslevarijnaja ekspluatacija i zakrytie* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/posleavarijnaya-ekspluatatsiya-i-ostanovka>.

¹² Tito lidé se nazývají „samosely.“ To označuje obyvatele, kteří se vrátili zpět do 30kilometrové zóny. *Černobyl, Pripjat', zona otčuzdženija, ČAES* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <http://chornobyl.in.ua/samosel.html>.

¹³ *Pripjat' do avarii. Část' V* [online]. ©2011. Poslední změna 6.2.2011 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://pripjat-city.ru/photo/68-pripjat-do-avarii-chast-v.html>.

podlaží a domů s vyšším počtem podlaží. Charakteristickým rysem takové urbanistické koncepce s pravouhlym rozložením ulic je vizuální prostor a volné prostranství mezi budovami.“¹⁴

Status města získala Pripjat' v r. 1979 rozhodnutím Nejvyšší rady Ukrajinské sovětské socialistické republiky, číslo 1264/686 z roku 1979. Podle dostupných údajů v Pripjati v listopadu 1985 žilo 47,5 tisíce obyvatel, celkem zde bylo až 25 národností. Každoroční nárůst obyvatelstva se pohyboval kolem 1500 osob, z nichž 800 byli novorozenci a 500-600 obyvatel se přistěhovalo z různých republik Sovětského svazu. Plánovaný počet obyvatel se pohyboval mezi 75 až 78 tisíci osob.¹⁵

V roce 1986 v elektrárně pracovalo kolem 4 tisíc lidí. V noci z 25. na 26. dubna 1986, kdy stala se havárie, se v samotné elektrárně nacházelo 176 osob. Jednalo se o dozorčí provozní personál, pracovníky různých dílen, zajišťujících opravy. Kromě toho se ještě v budovách pátého a šestého energetického bloku nacházelo na 268 stavebních dělníků a montérů.¹⁶

1.4. Havárie

Havárie v Černobylské jaderné elektrárně se stala 26. dubna roku 1986 v 1:24 ve čtvrtém bloku elektrárny. Došlo ke dvěma výbuchům, následně k požáru a zničení reaktoru.¹⁷

Čtvrtý blok Černobylské jaderné elektrárny byl posledním, který byl uveden do provozu (v prosinci 1983). Na 25. dubna 1986 bylo naplánováno odstavení reaktoru bloku číslo 4 za účelem provedení pravidelné údržby. V době, kdy byl přerušen provoz čtvrtého bloku Černobylské jaderné elektrárny v souladu s plánem odstávky, který byl potvrzen hlavním inženýrem N. I. Fominem, měl být proveden test s odpojenými bezpečnostními čidly reaktoru. Bylo rozhodnuto využít této příležitosti k otestování funkce regulátoru magnetického pole rotoru. Tento test měl za úkol simulovat režim úplného odpojení od elektriny využívané jadernou elektrárnou. Zkouška měla ověřit, zda v případě současného

¹⁴ Pripjat' do avarii. Část' II [online]. ©2011. Poslední změna 29.1.2011 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/photo/68-pripyat-do-avarii-chast-II.html>.

¹⁵ DSP „Čorbobyl'ska AES.“ Jubilej, kotoryj ne slučilsja [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/news/1803-yubilej-kotoryj-ne-sluchilsya>; Pripjat' do avarii. Část' V. [online]. ©2011. Poslední změna 6.2.2011 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/photo/68-pripyat-do-avarii-chast-v.html>.

¹⁶ IGNATĚNKO, J. I. aj. Černobyl: sobytija i uroki [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>.

¹⁷ VETRAU, Uladzimir. Čornaja černobyl'skaja byl'. Chronika avaryi. Čarnobyl'skaja rana. Minsk: Literatura i iskusstvo, 2003, s. 28. ISBN 985-6720-06-0.; ILLEŠ, A. V.; PRALNIKOV, A. E. Reportaž iz Černobylja. 2. opravené vyd. Moskva: Mysl', 1988, s. 6-7. ISBN5-244-00351-8.

výpadku zdrojů elektrické energie bude turbogenerátor při svém setrvačném doběhu schopen ještě přibližně 40 sekund napájet hlavní cirkulační čerpadla nezbytná pro chlazení reaktoru. Místo elektrické energie bylo v plánu využít mechanickou energii, která vznikala v době dobíhání rotoru generátoru, a vyrobit z ní elektřinu. Experiment si tedy kladl za cíl prověřit možnosti využití zdrojů elektřiny v případě úplného odříznutí elektrárny od elektrické energie, které může vést k poškození chladicí soustavy, což by následně přivedlo k roztavení aktivní zóny a jaderné havárii.¹⁸

Personál elektrárny se dopustil několika závažných chyb. Jednou z nich bylo pokračování v naplánovaném programu bez ohledu na stav reaktoru. V důsledku toho již na začátku experimentu, kdy turbíny stále pracovaly setrvačností, nedošlo k plánovanému snížení objemu páry v aktivní zóně. „*Výkon reaktoru se prudce zvýšil a asi stokrát převýšil předpokládaný výkon. Prvky určené k vyzařování tepla se začaly roztavovat.*“ Došlo ke dvěma výbuchům, které narušily střechu čtvrtého bloku. Do reaktoru pronikl kyslík, který po reakci s grafitovými tyčemi vytvořil oxid uhelnatý. Plyn se vznítil. Následovaly dvě tepelné vlny, po nichž se začal bořit reaktor a strojní hala. Skrze otvor ve střeše byly vymrštny roztavené kusy betonu a grafitu, což vedlo ke vzniku dalších 30 ohnisek požárů kolem sousedního reaktoru (3. bloku) a bloku s turbínami.¹⁹

1.5. Časový sled událostí po výbuchu

Několik minut po havárii začínají práce na uhašení požáru, který vznikl v důsledku výbuchu. Hořící grafit zapálil střechu strojní haly a oheň přeskočil i na okolní budovy. Hasiči hořící grafit přenášeli a shazovali ze střechy třetího bloku. Do páté hodiny ranní byl tento požár uhašen, ale i nadále hořel grafit v aktivní zóně. Když přijeli hasiči, nedostali žádné informace o nebezpečnosti záření ani žádné ochranné pomůcky, což mělo za následek 28 přímých obětí a mnoho dalších hasičů se ocitlo pod vlivem silné radiace.²⁰

¹⁸ VETRAU, Uladzimir. Čornaja čarnobyl'skaja byl'. Chronika avaryi. *Čarnobyl'skaja rana*. Minsk: Literatura i iskusstvo, 2003, s. 28. ISBN 985-6720-06-0.

¹⁹ VETRAU, Uladzimir. Čornaja čarnobyl'skaja byl'. Chronika avaryi. *Čarnobyl'skaja rana*. Minsk: Literatura i iskusstvo, 2003, s. 28. ISBN 985-6720-06; DIRECTORATE-GENERAL AND INNOVATION (EUROPEAN COMMISSION). *Atlas zagrjaznenija Evropy ceziem posle Černobyl'skoj avarii*. Ljuksemburg: Ljuksemburgskoje bjuro dlja oficial'nych izdanij evropejskich soobščestv, 1998, s. 11. ISBN 92-828-3140-X.

²⁰ DIRECTORATE-GENERAL AND INNOVATION (EUROPEAN COMMISSION). *Atlas zagrjaznenija Evropy ceziem posle Černobyl'skoj avarii*. Ljuksemburg: Ljuksemburgskoje bjuro dlja oficial'nych izdanij evropejskich soobščestv, 1998, s. 11. ISBN 92-828-3140-X.; DSP „Čorbobylska AES.“ *Avarija i jejo likvidacija* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/avariya-i-ejo-likvidatsiya>.

1:28. „*Na místo přijíždí sdružený militarizovaný hasičský sbor města Pripjati č. 2 v počtu 14 osob pod velením poručíka vnitrostátní služby V.I. Pravika.*“ Hořela střecha strojní haly, vzniklo nebezpečí rozšíření požáru na třetí blok jaderné elektrárny. Hasičské jednotky VPČ-2²¹ byly vyslány k hašení strojní haly.²²

1:35. Příjezd výjezdové stráže sdruženého militarizovaného oddílu města Pripjati složený z 10 osob pod vedením velitele stráže poručíka vnitrostátní služby V.N. Kibenka. V důsledku výbuchu se částečně zborila střecha strojní haly. Kibenok vedl skupinu zaměřenou na ochranu před plynem a dýmem a provedl průzkum ohnisek požáru v místnostech reaktoru, které byly v nejtěsnější blízkosti rozbořené aktivní zóny reaktoru. Organizoval přívod vody k hašení střechy strojní haly s pomocí hasičského auta s žebříkem a hydrantů. Požárníci bojovali s ohněm na střeše reaktorového oddělení. Souběžně bylo organizováno hašení znovu vznikajících ohnisek požáru v místnostech čtvrtého bloku. Do likvidace požáru byl nasazen další personál elektrárny. Požárníci bojovali s ohněm na střeše reaktorového oddělení. Souběžně bylo organizováno hašení znovu vznikajících ohnisek požáru v místnostech čtvrtého bloku. Do likvidace požáru byl nasazen další personál elektrárny.²³

1:40. „*Příjezd vedoucího VPČ-2 majora vnitrostátní služby L. P. Těľťanikova. Jmenovaný převzal veškeré vedení hasebních prací.*“ Poté, co provedl průzkum ohnisek požáru, stanovil dvě hlavní zóny za účelem hašení požárů. Jednalo se o likvidaci požáru na střeše strojní haly třetího bloku a na střeše třetího a čtvrtého bloku, dále pak v místnostech reaktorového oddělení. (Podle vzpomínek Těľťanikova byla vidět skrze rozbité panely v centrální hale záře vycházející z reaktoru, o čemž byla podána zpráva do Kyjeva).²⁴

2:10. Byl uhašen oheň na střeše strojní haly.²⁵

²¹ Militarizovaný požární oddíl.

²² IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>; ILLEŠ, A. V., PRALNIKOV, A. E. *Reportaž iz Černobylja*. 2. upravené vyd. Moskva: Mysl', 1988, s. 8. ISBN5-244-00351-8.

²³ ILLEŠ, A. V.; PRALNIKOV, A. E. *Reportaž iz Černobylja*. 2. upravené vyd. Moskva: Mysl', 1988, s. 9. ISBN5-244-00351-8.; IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020], s. 70. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>.

²⁴ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020], s. 70. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>; ILLEŠ, A. V., PRALNIKOV, A. E. *Reportaž iz Černobylja*. 2. upravené vyd. Moskva: Mysl', 1988, s. 12. ISBN5-244-00351-8.

²⁵ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>

2:30. Uhašen byl požár na střeše reaktorového oddělení. Zlikvidován byl oheň taktéž v místnosti cirkulačních čerpadel čtvrtého bloku.²⁶

3:22. „*Příjezd operativní skupiny Vedení požární ochrany UVD²⁷ Kyjevského oblastního výkonného výboru pod vedením majora vnitrostátní služby V. P. Melnika.*“ V tuto dobu již byli z důvodu velké dávky ozáření odvezeni do nemocnice Tělt'nikov, Pravik i Kibenok. Na jejich místo nastoupily hasičské brigády, které přijely z měst Černobylu, Poleského, Ivankova a jiných okresních center Kyjevské oblasti.²⁸

3:30 – 4:00. Byla provedena částečná výměna hasičů na hasebních pozicích č. 1 a č. 2. Hasiči s příznaky ozáření (zvracení, ztráta svědomí) byli posláni do nemocnice.²⁹

4:00. „*V této době bylo u elektrárny shromážděno 15 oddílů požární ochrany z různých okresů Kyjevské oblasti. Všechny oddíly se zúčastnily hašení požáru i ochlazování konstrukcí v reaktorovém oddělení, které byly poškozené v důsledku havárie.*“³⁰

4:15. Příjezd operativní skupiny Vedení požární ochrany MVD SSSR pod vedením plukovníka vnitrostátní služby V. M. Turina, který převzal vedení hasebních prací. Vzhledem k tomu, že úroveň radiace v blízkosti elektrárny značně převyšovala povolenou úroveň, byla technika i lidé shromážděni pět kilometrů od místa havárie. Následně byli vpouštěni podle určitého harmonogramu.³¹

4:50. Požár byl lokalizován.³²

6:35. Požár byl zcela uhašen. Ihned po havárii byl nejprve zastaven provoz třetího bloku, který se nacházel v téže budově jako čtvrtý, posléze i první a druhý blok.³³

Od 27. dubna do 10. května probíhalo zasypávání rozbořeného bloku ochrannými materiály z vrtulníků. Za dobu zasypávání bylo shozeno 1760 tun směsi písku a hlíny, 2400 tun olova, 800 tun dolomitu a 40 tun sloučenin bóru. Shozené materiály za dva týdny prací

²⁶ Tamtéž

²⁷ Ministerstvo vnitra

²⁸ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020], s. 70. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>; ILLEŠ, A. V., PRALNIKOV, A. E. *Reportaž iz Černobylja*. 2. upravené vyd. Moskva: Mysl', 1988, s. 14. ISBN5-244-00351-8.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>; DSP „Čornobyl'ska AES.“ *Avarija i jejo likvidacija* [online]. © 2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/avariya-i-ejo-likvidatsiya>.

pokryly centrální halu vrstvou o tloušťce od 1 do 15 metrů, čímž byl reaktor úspěšně izolován od okolního prostředí.³⁴

1.6. Evakuace

K evakuaci obyvatel města Pripjat' přijelo z oblastních center a Kyjeva 1200 autobusů a dalších 230 vozidel. Podle různých zdrojů bylo evakuováno od 44,5 až 47 tisíc osob (jeden z dokumentů uvádí evakuaci 55 tisíc osob.).³⁵

Krátce po dvanácté hodině začala instruktáž zainteresovaných složek, které měly provádět evakuaci se zvláštním zřetelem na dodržování pořádku a klidného průběhu akcí. Obyvatelé dostali pokyny, podle kterých měli zavřít okna, vypnout přívody plynu a elektřiny, vzít s sebou osobní doklady a další věci nezbytné k evakuaci.³⁶

V 14 hod. již byly přistaveny autobusy a obyvatelé do nich začali nastupovat. V 16.30 byla evakuace prakticky dokončena a obyvatelé byli odvezeni do různých míst v Kyjevské oblasti (do 43 obcí Poleského a 10 obcí Ivankovského okresu).³⁷

„Město Pripjat' však zcela neosiřelo. Z různých důvodů zde nadále zůstávali např. pracovníci komunálních a jiných služeb, vládní komise, různé skupiny, jejichž cílem bylo získávání informací.“ Následujícího dne byla vládní komise, operativní skupiny a štáby přesunuty do města Černobyl. V Pripjati zůstalo přibližně 150 až 200 pracovníků, kteří byli zaměstnání v jaderné elektrárně.³⁸

V dalších dnech po havárii bylo zřejmé, že je třeba evakuovat mnohem více lidí, neboť radiace dosahovala vysokých hodnot a situace se zhoršovala. Nejdříve byla stanovena

³⁴ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohľad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 42. ISBN 985-11-0044-7.; DSP „Černobylska AES.“ *Avariya i jejo likvidacija* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/avariya-i-ejo-likvidatsiya>

³⁵ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020], s. 70. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>; BARANOVSKA, N. P. aj. *Černobyl'ska tragedija. Dokumenty i materiály* [online]. Kyiv: naukova dumka, 1996, № 57-58. [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: https://pripyat-city.ru/wp-content/uploads/2016/04/1463651111_chernobylskaya-tragediya-cpr.pdf.

³⁶IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>.

³⁷ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020], s. 70. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>; BARANOVSKA, N. P. aj. *Černobyl'ska tragedija. Dokumenty i materiály* [online]. Kyiv: naukova dumka, 1996, № 58. [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: https://pripyat-city.ru/wp-content/uploads/2016/04/1463651111_chernobylskaya-tragediya-cpr.pdf.

³⁸ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989. [cit. 20.6.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>.

desetikilometrová zóna vysídlení, později třicetikilometrová. Evakuace z desetikilometrové zóny začala druhého května v 18 hodin a ukončena byla druhého dne v 19 hodin. Evakuováno bylo téměř 10 tisíc lidí. Poté začala 4. května evakuace 30kilometrové zóny, akce byla ukončena a již 7. června. Evakuační zóna zasahovala jak území Ukrajinské SSR, tak i území Běloruské SSR.³⁹

Vjezd do zóny z důvodů jiných, než evakuačních byl zakázán. Při evakuaci obyvatel města Černobyl nebylo možné využít postup uplatněný při evakuaci Pripjati, protože Černobyl je městem s úzkými ulicemi. Z tohoto důvodu bylo třeba shromažďovat obyvatele na záchytných místech a odtud je evakuovat. Evakuace probíhala také v červnu a na konci srpna. Celkem bylo z běloruské části zóny evakuováno 24 700 tisíc osob ze 107 měst a obcí.⁴⁰

1.7. Informace o havárii podle sovětských médií

Ačkoliv se katastrofa stala 26. dubna 1986, sovětská média mlčela celé dva dny po havárii. První zmínka se objevila večer 28. dubna v televizním programu Vremja. Zajímavé je, že televizní sdělení bylo velice stručné a klidné, informovalo pouze o tom, že došlo k havárii v Černobylské atomové elektrárně a poškozen je jeden z bloků, jsou přijata opatření k likvidaci katastrofy, raněným je poskytována pomoc a za účelem řešení vzniklých problémů je vytvořena speciální rada. Tuto informaci bylo možné najít v nezměněné podobě i následujícího dne v některých novinových denících. První podrobnější informace na titulních stránkách tisku lze nalézt až po prvomájových oslavách, přestože se již předtím mezi lidmi šířily názory v tom smyslu, že je nutná prevence v podobě podávání jodových tablet.⁴¹

1.7.1. Deník Izvestija – analýza informací po výbuchu Černobylu

Za účelem zjistit podrobnější stav vývoje informovanosti obyvatel po jaderné havárii jsem analyzovala statě deníku Izvestija v době od 30. dubna až 14. května. Dospěla jsem k tomu, že deník některé důležité okolnosti vůbec neuváděl, snažil se celkovou vážnost situace

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989. [cit. 20.6.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>; MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Čarnobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 44. ISBN 985-11-0044-7.

⁴¹ ZANUDA, Anastasija. *Černobyl' i „glasnosť“: čo pisali sovětskie gazety ob avarii* [online]. ©2016. Poslední změna 26.4.2016 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: https://www.bbc.com/russian/international/2016/04/160426_chernobyl_soviet_papers; *Soobščeniye programmy Vremja o Černobyle ot 28-04-1986* [online]. ©2020 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/VG6eIuAflOM>.

zlehčovat. Docházelo často k uvádění dezinformací. Zprávy měly uklidňující charakter, informovaly o opatřeních, která přijala vláda pro překonání následků havárie, o kontrole radioaktivní situace, o snižování počtu radionuklidů. V deníku bylo uvedeno mínění zahraničních expertů, kteří prohlásili, že neexistuje žádné nebezpečí hrozící západním zemím, a že negativní úlohu sehrály také západní sdělovací prostředky rozšiřováním zpráv týkajících se radioaktivní situace, čímž zvyšovaly obavy obyvatelstva.

Situaci dokreslovalo svědectví likvidátorů havárie, veřejnost byla informována o jejich práci. Nebyla však sdělena žádná informace o bezpečnostních opatřeních, o neustálém růstu úrovně radiace.

Ve skutečnosti vláda nebyla schopna rychle reagovat na vzniklou situaci. Svědčí o tom tajné zprávy a těsnopisné záznamy ze zasedání Ústředního výboru komunistické strany Ukrajiny. Přes existující zmatek byl postupně přijat systém opatření na pomoc obyvatelstvu. V inkriminovanou dobu neexistoval jednotný názor na jodovou profylaxi, začátkem května si vláda uvědomila nebezpečí, které představovala konzumace kontaminovaných potravin. Postupně byla zaváděna opatření zaměřená na snížení dopadu kontaminace a dalších následných škod. Média neuváděla úplné a spolehlivé informace o úrovni záření ve městech a vesnicích, neinformovala o použití dozimetrů, o zrušení školní docházky, o tom, jaké potraviny je vhodné jíst a kterým se vyhnout. Vláda však věděla, že lidé vyžadují a potřebují takové informace.⁴²⁴³

Sovětská média zároveň neustále opakovala, že „západní média“ vše zbytečně dramatizují a ohrožují tak mezinárodní postavení SSSR. V poznámce „Z rady ministrů“ ze dne 2. května autoři uvádějí, že „některé zahraniční agentury rozšiřují fámy o tom, že prý při havárii v Černobylské jaderné elektrárně zemřely tisíce lidí. Jak už bylo řečeno, ve skutečnosti zemřeli dva lidé.“⁴⁴

⁴² Podle zprávy Oddělení organizace stranické práce Ústředního výboru komunistické strany Ukrajiny o morálně-psychologickém stavu v republice z 12. května, pro nějž byly shromážděny informace na pracovištích, se lidé zajímali o následující otázky: „Proč nebyli obyvatelé Kyjeva varováni před rostoucí úrovní radiace 1-3 května. Lidé se ptají, jak malá dávka záření ovlivňuje zdraví i dospělého, zvýší-li se výskyt rakoviny na Ukrajině, zejména v Kyjevě? Kdy záření klesne na počáteční úroveň? Proč není u nás hlášena úroveň radiace? (Volynská, Vorošilovgradská, Dnepropetrovská, Ivano-Frankovská, Černigovská, Žitomirská, Sumská oblast). Jak vysvětlit rozdíly ve zprávách v programu Vremja a v novinách o úrovni radiace? “*Jak vysvětlit rozdíly ve zprávách o programu Vremja a novinách o úrovních radiace? Objevily se otázky týkající se prodeje chleba, vymizení dětské výživy z obchodů a způsobů dekontaminace zahradních pozemků.*“ (BARANOVSKA, N. P. aj. Čornobyl'ska tragedija. Dokumenty i materiály, № 102).

⁴³ BARANOVSKA, N. P. aj. Čornobyl'ska tragedija. Dokumenty i materiály [online]. Kyiv: naukova dumka, 1996, „Peredmovna“, № 58-112. [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: https://pripyat-city.ru/wp-content/uploads/2016/04/1463651111_chernobylskaya-tragediya-cpr.pdf.

⁴⁴ *Pressa ob avarii. „Ot sověta ministrů.“ Gazeta izvestija. 2. maja* [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

V Tiskovém centru MID⁴⁵ vyšel 8. května článek „K událostem v Černobylské jaderné elektrárně SSSR.“ Informuje o tiskové konferenci konané 6. května pro sovětské a zahraniční novináře. První náměstek ministra zahraničí A. G. Kovalev uvedl, že „V SSSR vděčně přijímají pomoc, která je nabízena s dobrými úmysly. Na druhou stranu, báchorky, výmysly, které se hromadí kolem Černobylské havárie, znečišťují informační prostředí, mají naprosto zřejmý, zároveň však nepřátelský obsah zaměřený proti Sovětskému svazu.“ Dále následovala ještě dlouhá zpráva o tom, že to činí Spojené státy jen z toho důvodu, aby odvrátily pozornost od sovětské nabídky na snížení počtu jaderných zbraní. Stejnou myšlenku obsahuje poznámka „Nedůstojné chování“ z 10. května.⁴⁶

Za účelem ujistit čtenáře o věrohodnosti jimi předkládaných zpráv v sovětských médiích se někteří autoři opírali o autoritu zahraničních odborníků a zástupců zahraničních států. Vrcholný představitel Mezinárodní agentury pro atomovou energii Hans Blix přicestoval na Ukrajinu a 6. května na tiskové konferenci v Moskvě odpovídal na otázky zahraničních novinářů. Na tiskové konferenci zaznělo, že situace se postupně zlepšuje a není tedy důvod k panice.⁴⁷

Dne 9. května byla zveřejněna stať „K havárii v Černobyli.“ Obsahuje informace o projevech zástupců mezinárodních organizací, zahraničních zemí, materiály publikované v médiích. Objevilo se tvrzení, že na tiskových konferencích MAAE a SZO bylo oznámeno, že bezprostřední okolí není ohroženo radioaktivitou a že podobné zprávy přišly od zástupců Německa a Belgie. Je rovněž zmiňována kritika amerických rozhlasových stanic francouzskými novinami „L'Humanité“, které uvádějí: „*Stěží zapomeneme na to, jak hlasy linoucí se z rádií vymýšlely velké množství všemožných fám*“. V rozhovoru zveřejněném BBC a ITV, lékařskými odborníky a zástupci radiologických kontrolních služeb bylo zdůrazněno, že mírný nárůst radioaktivity nepředstavuje žádné zdravotní riziko.⁴⁸

Až 14. května, devatenáct dnů po havárii, vystupuje Michail Gorbačov s tím, že je k tomuto datu hospitalizováno na 299 lidí, kteří byli zasaženi jaderným zářením. Otevřeně uvádí, že se jaderná energie vymkla z rukou a vláda se setkává s obrovským množstvím

⁴⁵ Ministerstvo zahraničí Sovětského svazu.

⁴⁶ *Pressa ob avarii. „K událostem v Černobylské jaderné elektrárně v Tiskovém centru MID SSSR.“ Gazeta izvestija. 8. maja* [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>; *Pressa ob avarii. „Nedostojnoje povedenie.“ Gazeta izvestija. 10. maja* [online]. 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

⁴⁷ *Pressa ob avarii. „K sobytijam na Černobyl'skoj AES. V Press-centre MID SSSR.“ Gazeta izvestija. 8. maja* [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

⁴⁸ *Pressa ob avarii. „K avarii na ČAES.“ Gazeta izvestija. 9. maja* [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>

dezinformací týkajících se havárie. Ve skutečnosti však bylo již 4. května hospitalizováno 1345 lidí, z toho 330 dětí. 119 osob prokazovalo projevy ozáření, z toho 65 dětí. 12. května se počet hospitalizovaných snížil na 616 osob.⁴⁹

1.8. Zahraniční média a jejich obraz

Zahraniční média začala informovat podle svých možností a znalostí nejdříve 29. dubna. Bylo to hned poté, co se první informace objevily v televizním programu Vremja, z diplomatické korespondence a jiných zdrojů. Zprvu se nejčastěji hovořilo o náhlém zvýšení radiace na území států sousedících se Sovětským svazem. Mezi prvními novinami na Západě o katastrofě informoval deník Financial Times s titulkem „Vážná nehoda zasáhla jadernou elektrárnu v Sovětském svazu“, přitom se odvolával na informace zpravodajské agentury TASS. V článku jsou citováni švédští představitelé, kteří si stěžovali na nedostatečné varování ze sovětské strany. The Times uvedly svůj příspěvek titulkem „Obrovský jaderný únik v sovětské elektrárně.“ Následovaly příspěvky z různých vědeckých zdrojů, ale dlouho nebylo jasné, co se ve skutečnosti stalo.⁵⁰

Již druhý den po havárii se objevují z amerických satelitních snímků informace o utržené střeše reaktoru a je vysloveno zneklidnění o možném ohrožení ukrajinského zemědělství. Informace se rovněž týkají evakuace obyvatelstva a možného ohrožení evropských zemí. V dalších dnech vládne všeobecný neklid, neboť se stále očekává vysvětlení Sovětským svazem, který ale o havárii mlčí. Sovětský svaz byl kritizován některými deníky, že zamlčuje důležité informace. Místo toho, aby byla naléhavě řešena Černobylská havárie, jsou v plném proudu prvomájové oslavy.⁵¹

3. května se konečně chystá tisková konference a Sovětský svaz naopak obviňuje okolní svět z „nepravdivých pomluv západních novinářů.“ Západem je sovětský tisk kritizován z netransparentnosti. Největším problémem jsou dezinformace a utajování informací o skutečném průběhu havárie a následném ohrožení pro okolní svět.⁵²

⁴⁹ *Černobyl. Vystuplenije M. S. Gorbačova* [online]. ©2009. Poslední změna 12.1.2009 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=8Ro284RmXxE.>; BARANOVSKA, N. P. aj. *Černobyl'ska tragedija. Dokumenty i materiály* [online]. Kyiv: naukova dumka, 1996, „Peredmova“, № 79, 101. [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: https://pripyat-city.ru/wp-content/uploads/2016/04/1463651111_chernobylskaya-tragediya-cpr.pdf.

⁵⁰ HERBERT, Roy. *Chernobyl disaster: how the Soviet Union's cover story was blown* [online]. ©2020 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.newscientist.com/article/2201677-chernobyl-disaster-how-the-soviet-unions-cover-story-was-blown/>.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž

Česká média o jaderné katastrofě informují poprvé stejně jako Sovětský svaz 29. dubna překladem informace z pořadu Vremja, poté následují pokyny kompetentním orgánům k dalšímu měření a souhrn opatření přijatých v Československu.⁵³

30. května je odvysílán další překlad části programu Vremja, kde diváci mohli vidět jednu černobílou fotografii elektrárny. Zpráva působí uklidňujícím dojmem, poukazuje se na lži některých západních agentur, prováděny jsou práce na hašení a utlumení reaktoru. Z informace vyplývá, že zahynout měli dva lidé a hospitalizováno bylo 197 osob, přičemž úřady, podniky a zemědělská družstva fungují jako obvykle. Snímek elektrárny je okomentován tak, že k žádným závažným škodám nedošlo a údaje o tisících mrtvých se nezakládají na pravdě. Zmiňována je rovněž evakuace zasaženého území a osob tam žijících. Podle československých zpráv se vláda nedomnívá, že jsou ohroženy lidské životy a není proto nutné přijímat žádná mimořádná opatření. Na svátek práce 1. května nezaznívá ve zprávách žádná nová informace o vývoji situace. Druhého května je vysílán segment s výpověďmi odjíždějících britských občanů o tom, že celou situaci Západ lživě nafukuje. Podobné informace zazněly ve vysílání i následující den.⁵⁴

Na základě informací agentury TASS se 4. května objevuje překlad části vysílání programu Vremja. Zveřejněny jsou tak záběry z vrtulníku při přeletu nad Černobylem, samotná jaderná elektrárna je však natočena ze země tak, aby nebyl vidět rozsah škod.⁵⁵

Reportáž z 5. května se soustřeďuje na ujištění diváků o tom, že vše na Ukrajině je v pořádku, naopak je ukazován běžný fungující život, který se po havárii nijak nezměnil. Na začátku vysílání 6. května je zmíněna tisková konference v Moskvě, která byla svolána za účelem zodpovězení otázek novinářů. Situace se podle účastníků konference neustále zlepšuje a normalizuje. Dělá se maximum pro zdraví obyvatelstva. Následuje ještě krátký rozhovor s MUDr. Danou Zuskovou, tehdejší hlavní hygieničkou ČSR. V rozhovoru zmiňuje, že hodnoty radiace jsou sice mírně vyšší, ale postupně by se měly vracet k normálním hodnotám a není tudíž ohroženo zdraví lidí. Podle vyjádření předsedkyně Státního úřadu pro jadernou bezpečnost Dany Drábové, zdraví lidí skutečně nebylo ohroženo a přijatá opatření byla dostatečná.⁵⁶

⁵³ Černobyl - jak Československá televize v roce 1986 informovala o havárii [online]. ©2018. Poslední změna 28.4.2018 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=R6s7NQLfgPg>.

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ HERBERT, Roy. *Chernobyl disaster: how the Soviet Union's cover story was blown* [online]. ©2011. [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.newscientist.com/article/2201677-chernobyl-disaster-how-the-soviet-unions-cover-story-was-blown/>; *Interview Plus. Dana Drábová k Černobyli: Úroveň radiace tady nebyla ohrožující, je to mýtus* [online]. ©2016. Poslední změna 26.4.2016 [cit. 23.06.2020]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/dana-drabova-k-ernobyli-uroven-radiace-tady-nebyla-ohrozujici-je-mytus-6578288>.

Následující den, 7. května, je opět pojednáváno o novém vývoji událostí v Černobylské jaderné elektrárně na základě informací agentury TASS, odvysílána je část programu Vremja ujišťující o tom, že život na Ukrajině se nijak nemění.⁵⁷

9. května byla vysílána zpráva o tiskové konferenci, na níž vystoupil i generální ředitel pro atomovou energii Hans Blix. Podle zpráv navštívil Černobyl a nejbližší okolí, stejně tak Kyjev. Blix a jeho spolupracovníci byli informováni sovětskými specialisty o veškerém vývoji prací na řešení havárie. V pořadu zaznělo, že v ten den bylo hospitalizováno 204 ozářených lidí a 48000 osob bylo včas evakuováno. Reaktor byl zasypán a bude zalit vrstvou betonu.⁵⁸

11. května je uvedena část zpravodajského pořadu Vremja, kde jsou poprvé zveřejněny záběry z uzavřené 30kilometrové zóny, z níž bylo evakuováno obyvatelstvo.⁵⁹

To, jak reagovala sovětská vláda na zahraniční média, přibližuje případ průběhu pohřbu hasičů, kteří dorazili na místo jaderné havárie mezi prvními. Jmenovitě to byli hasiči Pravik, Kibenok, Tišura, Tělatnikov, kteří zajišťovali likvidaci požáru v prvních hodinách havárie. Podle vzpomínek manželky jednoho z hasičů Lidmily Ignatěnko tak, jak jsou uváděny v knize „Modlitba za Černobyl“, ji spolu s ostatními manželkami a rodiči na hřbitov doprovázeli vojáci. Vojáci tvrdili, že zahraniční dopisovatelé obklopují hřbitov, a proto byl odepřen příbuzným přístup. Lidmila Ignatěnko byla vpuštěna na hřbitov až poté, co ji postihl hysterický záchvat. Pohřeb proběhl velmi rychle a následujícího dne odjeli příbuzní z Moskvy.⁶⁰

1.9. Emise

Nad zničeným reaktorem vznikl oblak plynů a aerosolů, který vystoupal do výšky (podle různých zdrojů) 1200–1800 m, a poté se rozšiřoval prouděním vzduchu. 26. dubna 1986 šíření radioaktivních látek probíhalo následovně: 20% ve výšce 1800m, 20% ve výšce 600 – 1200 m, většina radioaktivních látek potom ve výšce 1200 – 1300m. „*Za tři dny od události dosahovala výška radioaktivního proudění 200 – 400 m. Radioaktivní látky v podobě plynu,*

⁵⁷ Černobyl - jak Československá televize v roce 1986 informovala o havárii [online]. 28.4.2018 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=R6s7NQLfgPg>.

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ ALEXIJEVIČOVÁ, Světлана. *Cinkovyje malčiky. Černobylskaja molitva (chronika buduščeho)*. Moskva: Izd-vo EKSMO-Press, 2001, s. 266. ISBN 5-04-007049-7.

poletujících částic a aerosolů se přenášely větrnými poryvy v různé výšce. “ Směr větru v době požáru a aktivní emise radionuklidů, které trvaly deset dní, se neustále měnily.⁶¹

K procesu úniku emisí radionuklidů do okolního prostředí docházelo v několika vlnách. „*V důsledku výbuchu došlo k mechanickému vyhození roztaveného paliva. Od 26. dubna do 2. května se síla radioaktivity neustále snižovala. V období mezi 2. a 5. květnem se v důsledku oddělení zbytkového tepla a hoření grafitu aktivní zóna rozehrála na 2000 C. Mezi 5. a 6. květnem vedlo zavalení šachty reaktoru k prudkému propadu (téměř stokrát) radioaktivních emisí.*“ „*Množství radioaktivního materiálu, který dopadl na území evropské části bývalého Sovětského svazu k 5. květnu roku 1986, se odhaduje na 3,5% celkové radioaktivity uniklé z aktivní zóny reaktoru.*“ Nejintenzivněji bylo radionuklidy zasaženo území Běloruska, Ruska a Ukrajiny.⁶²

Nárůst emisí byl pocíťován ve většině evropských států. Tak např. 27. dubna byly ve Švédsku zaregistrovány a identifikovány emise odpovídající hoření grafitu, což bylo švédskými vědci vyhodnoceno tak, že pravděpodobně došlo k havárii některé jaderné elektrárny. Od 29. do 30. dubna bylo vysoké radioaktivní záření zaregistrováno ještě v Polsku, Německu, Rakousku, Rumunsku, 30. dubna pak ve Švýcarsku a severní Itálii, 1. a 2. května ve Francii, Belgii, Nizozemsku, Velké Británii, severním Řecku. 3. května zvýšení radioaktivního záření zaznamenali též v Izraeli, Kuvajtu, Turecku. Radionuklidy byly rozesety po celé severní polokouli, malá množství radionuklidů byla nalezena dokonce až v Japonsku a Spojených státech. Obdobné projevy a hodnoty byly zaznamenány 2. května v Japonsku, 4. května v Číně, 5. května v Indii, 5. – 6. května ve Spojených státech a Kanadě.⁶³

V listopadu roku 1986 se po zhotovení sarkofágu radioaktivita výrazně snížila. Nicméně složité podmínky stavby a instalace nedovolily, aby byl kryt zcela vzduchotěsný (celková plocha spár je úhrnem 1000 m²). Z tohoto důvodu pronikal do atmosféry radioaktivní prach.⁶⁴

⁶¹ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohľad praz dzesjaccihoddze: davednik.* Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 29. ISBN 985-11-0044-7.; DIRECTORATE-GENERAL AND INNOVATION (EUROPEAN COMMISSION). *Atlas zagrjaznenija Evropy ceziem posle Černobyl'skoj avarii.* Ljuksemburg: Ljuksemburgskoje bjuro dlja oficial'nych izdanij evropejskich soobščestv, 1998, s. 11. ISBN 92-828-3140-X.

⁶² MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohľad praz dzesjaccihoddze: davednik.* Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 29, 32. ISBN 985-11-0044-7.; DIRECTORATE-GENERAL AND INNOVATION (EUROPEAN COMMISSION). *Atlas zagrjaznenija Evropy ceziem posle Černobyl'skoj avarii.* Ljuksemburg: Ljuksemburgskoje bjuro dlja oficial'nych izdanij evropejskich soobščestv, 1998, s. 11. ISBN 92-828-3140-X.

⁶³ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohľad praz dzesjaccihoddze: davednik.* Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 30. ISBN 985-11-0044-7.

⁶⁴ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohľad praz dzesjaccihoddze: davednik.* Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 32-33. ISBN 985-11-0044-7.

Vzhledem k provádění pouze nahodilého pozorování a nedostatečné vybavenosti v prvních hodinách po havárii chyběly informace o výskytu a hodnotách radiace. Pravděpodobně nejvěrohodnější informace o úrovni radioaktivity byly získány běloruskou elektrárnou v průběhu komplexního zkoumání záření v Berezinské přírodní rezervaci (v moment havárie to byla jediná elektrárna na území Běloruska). Údaje ze zkoušek vzduchu ve výšce 1,5m shromažďovali tamní vědci od 26. dubna do 21. května 1986. Zkouškami byly nalezeny prvky jód-131, cesium-134, rutenium-103, zirkonium-95, lantan-140, barium-140 i velké množství vysoce aktivních „žhavých částic.“⁶⁵ Emise rozličných prvků z poškozeného reaktoru se během doby měnily a určovaly se těkavostí: emise nejtěkavějších prvků tvořila desítky procent (například jódu), zatímco emise prvků obtížně tavitelných kovů (například plutonia) představovaly maximálně několik procent.⁶⁶

Radioaktivitu zpočátku vytvářely prvky s krátkým poločasem rozpadu a jejich izotopy – jód-131 (poločas rozpadu 8 dní), stroncium-89, telur-132, inertní plyny xenon a krypton. Nicméně nejškodlivějšími se ukázaly látky s delším poločasem rozpadu (30 let): cesium-137 a stroncium-90.⁶⁷

„Hustota radioaktivního znečištění není v různých místech Běloruska stejná, je zaznamenán určitý nerovnoměrný charakter skvrn.“ Toto je zapříčiněno rozličnými způsoby samočištění vzduchu, kdy dochází k suché gravitační precipitaci, precipitaci s atmosférickými srážkami a umělým srážkám aerosolů.⁶⁸ Znečištění se může lišit v rámci jednoho města či vesnice. Jako příklad lze uvést vesnici Kalybaň Brahinského okresu Homelské oblasti, kde se znečištění cesiem-137 pohybuje mezi 174 a 2425 KBq/m².⁶⁹⁷⁰

Údaje k roku 1992 uvádějí, že radioaktivním znečištěním bylo zasaženo 57 okresů, v nichž se nacházelo 3370 měst a (27) vesnic.⁷¹

⁶⁵ Poměrně velké (desítky i více mikrometrů) s vysokou radioaktivitou částice jaderného paliva.

⁶⁶ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 29, 31-33. ISBN 985-11-0044-7.; DIRECTORATE-GENERAL AND INNOVATION (EUROPEAN COMMISSION). *Atlas zagrjaznenija Evropy ceziem posle Černobyl'skoj avarii*. Ljuksemburg: Ljuksemburgskoje bjuro dlja oficial'nych izdaniy evropejskich soobščestv, 1998, s. 12. ISBN 92-828-3140-X.

⁶⁷ SAKOVIČ, V. S. *Belorusskoje selo v 70-90-e: migracija naselenija, trudovyje resursy*. Minsk: izd. V. S. Sakovič, 1997, s. 18. ISBN 985-6283-01-9.

⁶⁸ „*Role umělých srážek dosud není vyjasněna. Názory týkající se rozptýlení oblak směřujícím na Moskvu arménským delostřelectvem, což mělo vést k přehánkám, i mechanismus týkající se „severní skvrny“, což zahrnuje sever Homelské oblasti, východ Mahileuské a Brjanskou oblast, nebyly potvrzeny ani zavrženy.*“ (MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*, s. 37.).

⁶⁹ Becquerel (Bq) je mezinárodní jednotka radioaktivity rovnající se jednomu rozpadu jádra za sekundu.

⁷⁰ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 34, 36. ISBN 985-11-0044-7.

⁷¹ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 36. ISBN 985-11-0044-7.

2. Dlouhodobé dopady po havárii na ČJE, opatření mezinárodních organizací a běloruské vlády, reakce běloruské veřejnosti

2.1. Mezinárodní spolupráce

2.1.1. Hodnocení následků výbuchu jaderné elektrárny v Černobylu mezinárodními organizacemi

Od samého začátku WHO a OSN spolupracovaly s vládami zasažených zemí a během let vydaly celou řadu zpráv, výzkumných prací a doporučení zaměřených na zlepšení situace v zasažených regionech.

„V roce 2000 žilo asi 5 miliónů lidí v oblastech Běloruska, Ruska a Ukrajiny, které jsou kontaminovány radionuklidy po černobylské havárii (více než 37 kBq/m² 137Cs). Z uvedených 5 milionů přibližně 400 tis. osob žilo ve výrazně kontaminovanějších oblastech, které byly sovětskými úřady klasifikovány jako oblasti se zpřísněnou kontrolou (více než 555 kBq m-2 137Cs). Z tohoto počtu obyvatel bylo na jaře a v létě 1986 evakuováno 116 000 lidí, a to z oblasti v blízkosti černobylské jaderné elektrárny (označené jako „uzavřená zóna“), do nekontaminovaných oblastí.“ K roku 1996 se jejich počet snížil na 270 tis. lidí.⁷²

Celkový počet zemřelých činil 59 osob. Uvedený počet zahrnuje 50 pracovníků, kteří se podíleli na odstraňování následků havárie a zemřeli v důsledku akutního ozáření (ARS) v pozdějších letech. Mezi oběťmi je rovněž 9 dětí, které zemřely na rakovinu štítné žlázy.⁷³

Ve zprávě OSN byly uveřejněny údaje poskytnuté vládami Běloruska, Ruska a Ukrajiny. Z nich vyplývá, že celková plocha kontaminovaného území k roku 2020 činí 138 000 km². V Bělorusku se jedná o 46 500 km², což představuje 23% území státu. Na tomto území žilo 19% obyvatel Běloruska.⁷⁴

⁷² ČSVTS. *Dědictví Černobylu: zdravotní, ekologické a sociálně ekonomické dopady. Doporučení vládám Běloruska, Ruské federace a Ukrajiny.* Praha: ČSVTS, 2006, s. 9-10. ISBN 80-02-01806-0.

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ OSN. *Otčet Černobyl'skoj misii OON „Gumanitarnyje posledstviya avarii na Černobyl'skoj AES. Strategija rehabilitacii“* [online]. S. 35. ©2020. Poslední změna 6.2.2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://un.by/biblioteka/tematicheskie-izdaniya/99-chernobyl/2830-otchet-chernobylskoj-missii-oon-Gumanitarnyje-posledstviya-avarii-na-chernobylskoj-aes-strategiya-reabilitatsii-6-fevralya-2002-goda>.

Počet osob zasažených radiací činí 1 823 153, z toho 135 000 jsou přesídlenci. Na území znečištěném radiací žije 1 571 000 osob, počet likvidátorů v letech 1986-1987 dosáhl počtu 70 371 osob, v létech 1988-1989 to bylo 37 439 osob, v zemi žije 9343 invalidů.⁷⁵

V Bělorusku byly zaznamenány nejvyšší hodnoty záření v Homelské a Mahileuské oblasti. V těchto oblastech intenzita znečištění cesiem převyšovala 555 kBq/m².⁷⁶

Negativní vliv radiace na zdraví obyvatelstva bylo poměrně obtížné jednoznačně stanovit, neboť existuje příliš mnoho faktorů. Nárůst nemocnosti rakovinou štítné žlázy mladých lidí, jimž bylo v době havárie méně než 18 let, však potvrzuje přímé spojení mezi rakovinou výše zmíněného typu a ozáření. „*Skutečnost, že 1800 případů můžeme jednoznačně spojit s důsledky radiace po havárii, se vysvětluje vzácností této nemoci u dětí, u nichž bylo toto onemocnění diagnostikováno.*“⁷⁷

Největší nebezpečí představoval radioaktivní jód (jód-131), který se kvůli nedostatečným zásobám jodové profylaxe v regionu rychle usazoval v organismu.

„*Před havárií v Bělorusku byl na milion osob evidován v dětské populaci pouze jeden případ onemocnění štítné žlázy. K roku 1994 se počet onemocnění zvýšil na 36 případů, polovina z nich byla zaznamenána v Homelské oblasti.*“⁷⁸

V letech 1992-2002 bylo ve třech sledovaných zemích diagnostikováno přibližně 4000 případů rakoviny štítné žlázy. V inkriminovanou dobu se jednalo o dětskou populaci nebo adolescenty. K roku 2002 bylo zaznamenáno 15 úmrtí, z toho 14 v Bělorusku. Úmrtí byla vždy spojena s rozvojem tohoto onemocnění.⁷⁹

Dalším radionuklidem, který se negativně podílel na znečištění území, bylo radioaktivní cesium. Hromadí se v potravinách, ve vodě, v půdě, v rostlinách. Jeho vliv má na zdraví člověka dlouhotrvající následky, způsobuje například leukémii a jiná onemocnění krve. „*V rámci Mezinárodního programu hodnocení následků Černobylské havárie na*

⁷⁵ OSN. *Otčet Černobyl'skoj misii OON „Gumanitarnyje posledstviya avarii na Černobyl'skoj AES. Strategija rehabilitacii“* [online]. S. 66. ©2020. Poslední změna 6.2.2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://un.by/biblioteka/tematicheskie-izdaniya/99-chernobyl/2830-otchet-chernobylskoj-missii-oon-Gumanitarnyje-posledstviya-avarii-na-chernobylskoj-aes-strategiya-reabilitatsii-6-fevralya-2002-goda>.

⁷⁶ Světová zdravotnická organizace. *Posledstviya Černobyl'skoj avarii dlja zdorov'ja* [online]. „Medicina“. Ženjeva, 1996, s. 28. ISBN 92 4 156181 5. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/137515/52250385%D0%A5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁷⁷ OSN. *Otčet Černobyl'skoj misii OON „Gumanitarnyje posledstviya avarii na Černobyl'skoj AES. Strategija rehabilitacii“* [online]. S. 53. ©2020. Poslední změna 6.2.2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://un.by/biblioteka/tematicheskie-izdaniya/99-chernobyl/2830-otchet-chernobylskoj-missii-oon-Gumanitarnyje-posledstviya-avarii-na-chernobylskoj-aes-strategiya-reabilitatsii-6-fevralya-2002-goda>.

⁷⁸ Světová zdravotnická organizace. *Posledstviya Černobyl'skoj avarii dlja zdorov'ja* [online]. „Medicina“. Ženjeva, 1996, s. 29. ISBN 92 4 156181 5. Dostupné z:

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/137515/52250385%D0%A5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁷⁹ ČSVTS. *Dědictví Černobylu: zdravotní, ekologické a sociálně ekonomické dopady. Doporučení vládám Běloruska, Ruské federace a Ukrajiny*. Praha: ČSVTS, 2006, s. 12. ISBN 80-02-01806-0.

zdraví byl realizován hematologický projekt. V průběhu výzkumu byl odhalen nárůst počtu případů onemocnění krve v regionech, v nichž úroveň kontaminace cesiem-137 dosahovala 555 kBq/m². V Bělorusku bylo v letech 1979 – 1985 zaregistrováno 681 případů onemocnění krve (97 případů ročně); po havárii v letech 1986 – 1993 se počet nemocných zvýšil na 824 případy (103 případy ročně).“⁸⁰

Jak jsme již zmínili výše, v Bělorusku byly zaznamenány nejvyšší dávky ozáření v Homelské a Mahileuské oblasti. V těchto oblastech intenzita znečištění cesiem převyšuje 555 kBq/m². „*Negativní dopad na zdraví byl pozorován u dětí ve věku do dvou let. Nejvyšší zaznamenaná dávka ozáření byla 50 Gy.*⁸¹ *U 66% dětí, u nichž se objevila rakovina štítné žlázy, ozáření činilo 0,3 Gy, u 22% dětské populace pak 0,3 – 1% a u 12% to bylo 1 Gy nebo i více. Podle odhadů se hodnoty ozáření u dospělých pohybovaly mezi 0,1 až 50 Gy.*“⁸²

Zvláštní pozornost věnují autoři vzniku psychických poruch u osob, žijících na zasaženém území. „*Okamžitý psychický vliv havárie na lidi, kteří žijí na znečištěném území, byl analogický vlivu, který vznikl v důsledku přírodních katastrof (zemětřesení, požárů nebo povodní).*“ Také zvýšené rozrušení a silné emoční napětí byly podmíněny strachem o zdraví, které se stupňovalo z důvodu nedostatku aktuálních informací a celkově špatné informovanosti.⁸³

„*V řadě mezinárodních výzkumů bylo poukazováno na to, že u obyvatelstva, které zasáhla černobylská havárie, se projevovala úzkost dvakrát častěji než u obyvatelstva havárií nezasáženého. Objevovaly se mnohé nevysvětlitelné fyzické symptomy, postižení subjektivně považovali svůj zdravotní stav za špatný. Do určité míry byly negativní příznaky vyvolány představou, že se na jejich zdraví podepsala havárie. V úvahu je nutné brát rovněž skutečnost, že u nich lékaři diagnostikovali „zdravotní problémy spjaté s Černobylem.*“⁸⁴

Bělorusko spolupracovalo s různými mezinárodními organizacemi. Uvedeme několik příkladů:

⁸⁰ Světová zdravotnická organizace. *Posledství Černobyl'skoj avarii dlja zdorov'ja* [online]. „Medicina“. Ženjeva, 1996, s. 33. ISBN 92 4 156181 5. Dostupné z:

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/137515/52250385%D0%A5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁸¹ Gray je jednotka absorbované dávky záření v soustavě SI.

⁸² Světová zdravotnická organizace. *Posledství Černobyl'skoj avarii dlja zdorov'ja* [online]. „Medicina“. Ženjeva, 1996, s. 28. ISBN 92 4 156181 5. Dostupné z:

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/137515/52250385%D0%A5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁸³ Světová zdravotnická organizace. *Posledství Černobyl'skoj avarii dlja zdorov'ja* [online]. „Medicina“. Ženjeva, 1996, s. 19-20. ISBN 92 4 156181 5. Dostupné z:

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/137515/52250385%D0%A5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁸⁴ SZO. *1986-2016: Černobyl' 30 let spusta* [online]. ©2020 [cit. 21.06.2020]. Dostupné z:

https://www.who.int/ionizing_radiation/chernobyl/30-years/ru/.

2.1.2. Organizace spojených národů

Bělorusko s OSN pojí dlouhodobá spolupráce. Na základě rozhodnutí 45. zasedání generálního shromáždění OSN byla Organizace spojených národů vyhlášena koordinátorem mezinárodní spolupráce při likvidaci následků katastrofy v ČJE.⁸⁵

V souladu s projektem OSN byla v r. 1992 při Běloruské národní univerzitě zřízena Mezinárodní vysoká škola radiologie, v r. 1994 vznikl samostatný Mezinárodní institut radiologie A. Sacharova.⁸⁶

V roce 2002 byla vypracována strategie rehabilitace na zasaženém území Černobylskou misí OSN. Byla publikována ve výše popsané zprávě, připravené na příkaz PROON a UNICEF s podporou UKGDOON a WHO. Za účelem spolupráce byla sezvána skupina šesti expertů v třech oblastech: ekologii, medicíně a ekonomice. Předmětem výzkumů byly humanitární následky pro Bělorusko, Rusko a Ukrajinu po Černobylské havárii. Zhodnocena byla tehdejší situace a byla vypracována doporučení vládám těchto tří zemí.

2.1.3. Mezinárodní agentura pro atomovou energii

MAAE financovalo částkou 160 tis. dolarů realizaci projektu „Vybudování radiologicky monitorovacích středisek.“ V letech 1995 až 1996 MAAE sponzorovalo 6 projektů. K nim patřilo např. vybudování laboratoře radiačních standardů, dále zřízení radiologických monitorovacích středisek, vytvoření centra IHIC – Mezinárodního systému informací mírového využití jaderné energie.⁸⁷

Roku 1992 v Bělorusku, Rusku a na Ukrajině fungovalo přibližně 50 vědeckých misí. V roce 2008 byl ve Vídni uskutečněn seminář věnovaný otázkám plánování a koordinace akcí na třetí desetiletí spolupráce, zaměřených na překonání následků černobylské katastrofy.⁸⁸

⁸⁵ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Čarnobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encykłapedyja, 1996, s. 278. ISBN 985-11-0044-7.

⁸⁶ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Čarnobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encykłapedyja, 1996, s. 279. ISBN 985-11-0044-7.

⁸⁷ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Čarnobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encykłapedyja, 1996, s. 279-280. ISBN 985-11-0044-7.

⁸⁸ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Čarnobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encykłapedyja, 1996, s. 279-280. ISBN 985-11-0044-7.; OSN (Organizacija Objedinennych Nacij. General'naja Assambleja. Šest'desiat pjataja sessija [online]. *Doklad General'nogo sekretarja*. New York, 2010 hod., s. 4. Dostupné z: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/65/341>.

2.1.4. World Health Organization.

V roce 1989 SZO poslala své experty do Běloruska, Ruska a na Ukrajinu, aby zhodnotili rozsah následků jaderného výbuchu. V roce 1991 byl schválen program IPH-CA, v rámci něhož byly prováděny výzkumy zdravotního stavu osob zasažených v době havárie v ČJE.

V souvislosti s jadernou havárií v Černobylu se v roce 2007 začal realizovat plán činnosti na třetí desetiletí s výhledem do roku 2016. Jeho hlavními prioritami byl udržitelný rozvoj kontaminovaných oblastí a návrat k normálnímu životu. Úkolem WHO bylo např. pomáhat státním orgánům těchto tří zemí prostřednictvím programů v oblasti ochrany zdraví, dále pak na základě doporučení Černobylského fóra podporovat prioritní výzkum dopadu černobylské havárie na lidské zdraví. V letech 2009 až 2013 byla za účasti WHO částečně implementována Mezinárodní výzkumná a informační síť o Černobylu.⁸⁹

2.1.5. Humanitární pomoc

Spolupráce spočívala rovněž v poskytování humanitární pomoci. Do Běloruska se podařilo zajistit dodávky lékařského vybavení, spotřebního materiálu, potravin z Austrálie, Rakouska, Velké Británie, Belgie, Německa, Dánska, Izraele, Indie, Irska, Španělska, Itálie, Kanady, Lotyšska, Lucemburska, Malty, Nizozemska, Norska, Polska, Ruska, Slovinska, zemí SNG, Spojených států, Turecka, Ukrajiny, Finska, Francie, Chorvatska, Česka, Švýcarska, Švédska a Japonska. Dětem ze zasažených regionů bylo umožněno odjet na ozdravné pobyty do 19 zemí (Německo, Itálie, Francie, Belgie, Španělsko, Nizozemsko, Polsko, Česko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko, Irsko, Slovensko, Bulharsko, Jugoslávie, Rumunsko, Velká Británie, Lucembursko, Japonsko). V letech 1993 až 1998 ozdravnými pobyty prošlo 220 tis. dětí, v období let 2009 - 2013 dalších 131 766 dětí. K zemím, které nejvíce pomohly Bělorusku, patří Japonsko, Německo, Itálie.⁹⁰

⁸⁹OSN. *Plan dejstvij po Černobylju do 2016 hoda* [online]. ©2008. Poslední změna 25.4.2008 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://www.un.org/ru/events/chernobyl/plan.shtml>.; SZO. *1986-2016: Černobyl' 30 let spust'a* [online]. ©2020 [cit. 21.06.2020]. Dostupné z: https://www.who.int/ionizing_radiation/chernobyl/30-years/ru/index1.html.

⁹⁰ *Min-vo črezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. Černobyl'skaja avarija: posledstvija i ich preodolenije* [online]. Nacional, dokl. 2 opravené vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998, s. 32, 93. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/00-6/30006827.pdf.; *Posol'stvo Respubliki Belarus' v Avstrijskoj respublike. O realizacii meždunarodnych humanitarnych projektov v cel'ach preodolenia posledstvij avarij na Černobyl'skoj AES. (k 28-j hodovščine Černobyl'skoj katastrofy)* [online]. © 2007-2013 [cit. 10.07.2020]. Dostupné z: <http://austria.mfa.gov.by/ru/embassy/news/e6dc29807a758a8b.html>.

2.1.5.1. Japonsko

V rámci spolupráce s Japonskem vznikl dlouhodobý projekt Černobyl-Sasakava, jehož cílem byl výzkum vlivu radioaktivního ozáření na zdraví dětí žijících na kontaminovaných územích. V roce 2012 Japonsko sponzorovalo zakoupení moderního zdravotnického vybavení a spotřebního materiálu s cílem zařídit pojezdové diagnostické laboratoře, které měly provádět vyšetření obyvatel Černobylské zóny.⁹¹

2.1.5.2. Německo

V letech následujících po havárii činí humanitární pomoc Německa více než 40% z celkového objemu zahraniční pomoci Bělorusku. Německo dodávalo léky a lékařské vybavení, potraviny aj. Byly organizovány stáže lékařů z kontaminovaných území na klinikách v Německu a léčení těžce nemocných dětí. V roce 1991 začaly spolupracovat univerzitní klinika ve Frankfurtu nad Mohanem a Onkologické a hematologické centrum 1. klinické nemocnice. Institut Otto Huga organizoval dodávky vybavení pro radiometrické laboratoře v Homelské oblasti a Homelské specializované léčebny.⁹²

2.1.5.3. Itálie

V období let 1991 až 2001 odjelo na ozdravné pobyty do Itálie v rámci humanitárních projektů téměř 200 tis. běloruských dětí. Od roku 1997 každoročně odjíždí na ozdravné pobyty do Itálie více než 24 tis. dětí. Lze konstatovat, že Itálie je zemí, která přijala nejvíce dětí z postižených oblastí. Od roku 2009 do roku 2013 to bylo 73154 dětí, což představuje 55,5%, od roku 2009 do roku 2019 pak absolvovalo ozdravné pobyty 140 tisíc dětí.⁹³

⁹¹ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohľad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 283. ISBN 985-11-0044-7.; *Posol'stvo Respubliki Belarus' v Avstrijskoj respublike. O realizacii meždunarodnych humanitarnych projektov v cel'ach preodolenia posledstvij avarij na Černobyl'skoj AES. (k 28-j hodovščine Černobyl'skoj katastrofy)* [online]. © 2007-2013 [cit. 10.07.2020]. Dostupné z: <http://austria.mfa.gov.by/ru/embassy/news/e6dc29807a758a8b.html>.

⁹² Min-vo črezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. *Černobyl'skaja avarija: posledstviya i ich preodolėnie* [online]. Nacional, dokl. 2 opravenė vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998, s. 93. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.6.2020]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf.; MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohľad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 282-283. ISBN 985-11-0044-7.

⁹³ MIŠUROVSKAJA, O. E. Belorussko-ital'anskoje sotrudničestvo v preodolenii posledstvij černobyl'skoj katastrofy [online]. *Žurnal meždunarodnogo prava i meždunarodnych otnošenij*. Minsk: Meždunarodnoje obščestvennoje objedinėnija po naučno-issledovatel'skim i informacionno-obrazovatel'nym programmam „Razvitie“, 2006, 4, s. 71. [cit. 26.6.2020]. ISSN 2072-0521. Dostupné z: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/22161/1/2006_4_JILIR_mishurovskaya_r.pdf.; *Posol'stvo Respubliki Belarus' v Avstrijskoj respublike. O realizacii meždunarodnych humanitarnych projektov v cel'ach preodolenia posledstvij avarij na Černobyl'skoj AES. (k 28-j hodovščine Černobyl'skoj katastrofy)* [online]. © 2007-2013 [cit. 10.07.2020]. Dostupné z: <http://austria.mfa.gov.by/ru/embassy/news/e6dc29807a758a8b.html>.

2.2. Politika Běloruského státu

2.2.1. Hodnocení následků jaderné katastrofy vládami Běloruska

2.2.1.1. Ekologické následky

Podle národní studie, vypracované běloruským ministerstvem pro mimořádné události a Akademií věd, jsou radionuklidy nejznečištěnější v Homelské, Mahileuské a Brestské oblasti. Přibližně 70% radioaktivních látek spadlo na území Běloruska. „V roce 1990 prohlásila Nejvyšší rada SSSR celé území Běloruska zónou ekologické katastrofy.“⁹⁴

Na jihu a jihovýchodě Běloruska byly naměřeny nejvyšší hodnoty jódu-131 v Brahinském, Chojnickém a Naraulnickém okrese Homelské oblasti (3700 Bq/km²). Je zde patrná souvislost s geografickou polohou uvedených oblastí nedaleko Černobylu.⁹⁵

V Bělorusku bylo po havárii znečištění cesiem-137 v půdě s hodnotami vyššími než 3,7 KBq/km² vystaveno území o rozloze 46,45 tis. km². Toto území zahrnuje 53 regionů, kde se nachází 3600 měst a vesnic, z toho 27 větších měst, kde žilo 2,2 mil. lidí, tj. více než pětina všeho obyvatelstva Běloruska.⁹⁶

Kontaminace území Běloruska cesiem-137 o intenzitě vyšší než 37 KBq/m² zasáhla 23% území republiky.⁹⁷

V současné době se na kontaminovaném území nachází 49 regionů, nejkontaminovanějšími z nich je 21 okresů Brestské, Homelské a Mahileuské oblasti. Představuje to 13,4% celkové rozlohy republiky (27,9 tis. km²). Na inkriminovaných místech se nachází 2166 měst a vesnic, z toho v 2051 sídlech žije 1103,6 tis. lidí. (od roku

⁹⁴ Min-vo črezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. *Černobyl'skaja avarija: posledstviya i ich preodolenije* [online]. Nacional, dokl. 2 opravené vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998, s. 3-9. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf.

⁹⁵ Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Posledstviya černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. © 2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z:

<https://chernobyl.mchs.gov.by/informatsionnyy-tsentr/posledstviya-černobyl'skoj-katastrofy-dlja-belarusi/>.

⁹⁶ Min-vo črezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. *Černobyl'skaja avarija: posledstviya i ich preodolenije* [online]. Nacional, dokl. 2 opravené vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998, s. 9. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf; Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Posledstviya černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. © 2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/informatsionnyy-tsentr/posledstviya-černobyl'skoj-katastrofy-dlja-belarusi/>; MALAŠEVIČ, J. V. *aj. Černobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 36. ISBN 985-11-0044-7.

⁹⁷ Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Posledstviya černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. © 2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/informatsionnyy-tsentr/posledstviya-černobyl'skoj-katastrofy-dlja-belarusi/>.

1986 do začátku roku 2020 se počet obyvatel žijících na území znečištěném radionuklidy snížil o 49,8%).⁹⁸

2.2.1.2. Zdravotní následky

V důsledku nedostatečné prevence a působení radionuklidů jódu dochází k ozáření štítné žlázy. Počet onemocnění a případů rakoviny štítné žlázy u dětí se zvýšil 33,6 krát, u dospělých v závislosti na věkových skupinách 2,5 – 7 krát oproti hodnotám před havárií. Nejvyšší počet případů rakoviny štítné žlázy byl zaznamenán u obyvatel Homelské a Brestské oblasti.⁹⁹

U likvidátorů bylo v letech 1986 – 1987 pozorováno vyšší riziko rozvoje nemocí endokrinologické soustavy, kardiovaskulárního systému, trávicí soustavy, ischemické choroby srdce a vytváření nádorů. Na kontaminovaném území radionuklidy je u obyvatelstva zaznamenávána vyšší nemocnost, vyskytují se častěji nemoci nervové a endokrinologické soustavy, zhoubné nádory štítné žlázy.¹⁰⁰

Ve zprávě z roku 1998 se uvádí, že zároveň s častějšími případy výskytu rakoviny štítné žlázy, převážně na území Homelské oblasti, bylo možné pozorovat nárůst onkologických chorob (zvýšení případů rakoviny plic, mléčných žláz, močového měchýře, ledvin). Toto bylo zaznamenáno především v okresech s vysokým stupněm znečištění radionuklidy. V r. 1998 byly rovněž registrovány případy snížené úrovně psychických adaptací u zasaženého obyvatelstva. „*Zvýšená somatizace úzkostných stavů trápila téměř tři čtvrtiny obyvatelstva (74%) zasažených okresů.*“ Velmi rozšířený byl i takový typ posttraumatického stresového syndromu, jako je fixace sociálně-psychologických stavů jedince na nepříjemné, traumatizující prožitky. U 62,6 % vyšetřovaných v těchto okresech byl registrován pocit ztráty osobní bezpečnosti a ztráta víry v budoucnost.¹⁰¹

⁹⁸ Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Posledstviya černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. © 2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/informatsionny-tsentr/posledstviya-černobyl'skoj-katastrofy-dlja-belarusi/>.; Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Skol'ko naseleennyh punktov nachoditsja v zonach radioaktivnogo zagraznenija v rezul'tate černobyl'skoj katastrofy?* [online]. 1.4.2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/novosti/304098/>

⁹⁹ Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Posledstviya černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. © 2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/informatsionny-tsentr/posledstviya-černobyl'skoj-katastrofy-dlja-belarusi/>.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Min-vo črezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. *Černobyl'skaja avarija: posledstviya i ich preodolenije* [online]. Nacional, dokl. 2 opravené vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998, s. 56. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.06.2020]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf.; Min-vo črezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. *Černobyl'skaja avarija: posledstviya i ich preodolenije* [online]. Nacional, dokl. 2 opravené vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998, s. 56-57. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.06.2020]. Dostupné z:

2.2.1.3. Sociálně-ekonomické následky

Z hospodářského užívání bylo vyřazeno 2,64 tisíc km² zemědělských ploch. Uzavřeno bylo devět továren. V souvislosti s vysídlením obyvatel z nejvíce zasažených oblastí byla ukončena činnost řady průmyslových podniků a objektů sociální sféry.¹⁰²

V zóně znečištění bylo objeveno 132 nalezišť rozličných druhů minerálních surovinových zdrojů, 22 nalezišť bylo vyřazeno z dalšího zpracování. Z plánů geologického bádání bylo vyřazeno území Pripjaťské oblasti bohaté na ropu a zemní plyn. Objem těchto ložisek se odhaduje na 52,2 mil. tun ropy.¹⁰³

Velkou újmu zaznamenalo lesní hospodářství. Přibližně čtvrtina lesního fondu Běloruska, což představuje 17,3 tis. km², byla zasažena radiací. Každoroční ztráty zdrojů dřeva převyšují 2 mil. m³.¹⁰⁴

Celková škoda se vyčísluje až na 235 mld. dolarů.¹⁰⁵

2.2.2. Vládní opatření

Pro řešení problémů spojených s překonáním důsledků havárie jaderné elektrárny v Černobylu bylo přijato několik zákonů a také bylo implementováno několik státních programů.

V roce 1991 přijala Nejvyšší rada Běloruské republiky zákony „O sociální ochraně občanů postižených katastrofou v jaderné elektrárně v Černobylu“¹⁰⁶ a „O právním režimu území zasažených radioaktivní kontaminací v důsledku katastrofy v jaderné elektrárně v Černobylu.“ V roce 1998 přijalo Národní shromáždění zákon o radiační bezpečnosti obyvatelstva.¹⁰⁷

https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf

¹⁰² Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Posledstviya černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi*. [online]. © 2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/informatsionnyy-tsentr/posledstviya-černobyl'skoj-katastrofy-dlja-belarusi/>.

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Černobyl'. Pohljad praz dzezjaccihodze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 97. ISBN 985-11-0044-7.

¹⁰⁶ Zákon o sociální ochraně občanů poskytl pomoc postiženému obyvatelstvu: likvidátorům, vysídleným osobám, osoby žijící v kontaminovaných oblastech a osobám se zdravotním postižením v důsledku havárie v Černobylu. Tyto kategorie občanů měly různé výhody: bezplatná léčba podle lékařských předpisů, lázeňská léčba zdarma, poskytování, jídlo zdarma, mimořádné zajištění životního prostoru. Revizí zákona z roku 2007 novým zákonem ze dne 6. února 2002 však byla většina výhod zrušena.

¹⁰⁷ Min-vo čerezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. *Černobyl'skaja avarija: posledstviya i ich preodolėnie* [online]. Nacionalnaja, dokl. 2 opravené vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998, s. 24. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.6.2020]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf.

V období 1990–2020 bylo realizováno 5 státních programů.¹⁰⁸

Během realizace uvedených opatření bylo dokončeno přesídlení obyvatelstva z postižených oblastí. Rovněž byla přijata další opatření ke zlepšení infrastruktury na kontaminovaných územích. Podobně tomu bylo i v zemědělsko-průmyslovém komplexu, který umožňuje udržovat výrobu zemědělských produktů pod kontrolou. Byl vytvořen systém radiační kontroly a monitoringu. V oblastech kontaminovaných radionuklidy byl proveden monitoring zdravotního stavu populace.¹⁰⁹

Provádění státní politiky v rámci likvidace následků havárie je v kompetenci Oddělení pro odstranění následků katastrofy v jaderné elektrárně Černobylu Ministerstva mimořádných situací Běloruské republiky.

Vědecké pozorování stavu radiační a ekologické situace se provádí v Poleské státní radiačně-ekologické rezervaci, založené v roce 1988.

2.2.3. Reakce veřejnosti

Reakce veřejnosti na katastrofu byla velmi bolestivá. Bylo napsáno asi 500 básní, asi dvacet poem, více než padesát dramaturgických děl a epické prózy. Běloruský umělec Michail Savický namaloval sérii obrazů věnovaných černobylské tematice.¹¹⁰

Nejslavnější prozaickou prací byla kniha Světlany Alexievičové „Černobylská modlitba. Kronika budoucnosti“, která byla napsána v roce 1997. Tato publikace v žánru „dokumentárního příběhu“ byla prvním pokusem shromáždit svědectví účastníků tragédie.

Kniha S. Alexievičové byla přeložena do dvaceti jazyků. Byla rovněž impulsem pro vznik řady divadelních představení. Publikace byla podnětem k natočení filmu „Voices of Chernobyl“ a částečně i seriálu „Černobyl.“

K významným počínům běloruské společnosti v uplynulých 30 letech patří bezesporu činnost hnutí „Černobylský šliach“ (Černobylská cesta). První akce paměti Černobylu proběhly již v roce 1989. Za začátek pravidelných každoročních shromáždění a průvodů je ale považován 26. duben 1996, den desátého výročí havárie. Právě v r. 1996 se

¹⁰⁸ Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Programmy po prodoleniu posledstvij černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. ©2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/kontseptsii-programmy-obzory/programmy-po-preodoleniyu-posledstviy-černobyl'skoj-katastrofy/>.

¹⁰⁹ Ministerstvo inostrannyh del Respubliki Belarus'. *O rabote Pravitel'stva po preodoleniju posledstvij katastrofy na ČAES*. [online]. ©2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/ed75264a557a0b4f.html

¹¹⁰ Lojevskij kraj. *Čarnobyl'skaja tragedyya u belaruskaj literatury* [online]. ©2011. Poslední změna 23.4.2011 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <http://www.lojevskaj.by/2011/04/CHarnobyl'skaja-tragedyya-u-belaruskaj-literatury/>

akce zúčastnilo 50 tisíc lidí, jednalo se zároveň o nejpočetnější událost za celou dobu existence zmíněného hnutí. Byly zadrženy stovky lidí. Někteří účastníci akce byli zmláceni. Jako odezva na tyto události vzniklo centrum na ochranu lidských práv „Viasna“ (Jaro).

Tzv. Černobylskou cestu lze považovat za jediné hnutí, které otevřeně vystupovalo s politickými požadavky, trvalo na řešení problémů těch, kteří utrpěli újmu po černobylské havárii. Opakovaně se vyslovovali za zveřejnění úplných a pravdivých informací o výši škod a trvali na podpoře obyvatel postiženého území. Poté, co bylo v roce 2007 zrušeno velké množství výhod určených pro „likvidátory“ následků havárie, objevily se požadavky na jejich podporu. Počínaje rokem 2008, kdy se stoupenci hnutí dozvěděli o výstavbě budoucí jaderné elektrárny poblíž Astraucu, následovaly protestní průvody proti tomuto rozhodnutí a hrozícímu nebezpečí.¹¹¹

Během celé existence hnutí „Černobylské cesty“ docházelo opakovaně ke střetům s policií a hromadným zadržením protestujících.

Činnost uskupení probíhala na pozadí politických procesů v zemi. Během jedné z prvních akcí, kdy byla ohrožena suverenita země ze strany Ruska, se objevil nový slogan, který chtěl bojovat za „duchovní Černobyl.“ Z důvodu postupného vyhasínání politického života v zemi pod tlakem represí prováděných A.G. Lukašenko, také plánované akce postupně ztrácely svůj původní význam.

Jedním z nejvýraznějších příkladů pronásledování radiologů v Bělorusku byl soudní proces, zahájený proti profesorovi Juriji Bandažeuskému, který je známý výzkumem vlivu malých dávek záření na lidské zdraví. Je rovněž autorem více než 240 vědeckých prací.¹¹²

Jurij Bandažeuský byl zatčen 13. července 1999. Dne 18. června 2001 uznal vojenský výbor Nejvyššího soudu profesora vinným z podplácení a odsoudil ho na osm let vězení a konfiskaci majetku. V roce 2005 byl amnestován.¹¹³

Amnesty International ho považovala za vězně svědomí a konstatovala, že Bandažeuský byl odsouzen za otevřenou kritiku jednání běloruských orgánů po katastrofě v Černobyli.¹¹⁴

Ve spojitosti s Černobylskou tragédií v Bělorusku vzniklo hnutí Zelených, které se postupem času přestalo zabývat pouze následky katastrofy. Činnost hnutí byla však výrazně omezená a byla držena v „politicky bezpečných mezích.“ „Pokusy veřejnosti ovlivňovat

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² *Pravaabarončy centr „Viasna“* Profesar Jury Bandažeuský zaklikaje: Padumajce, što budze zautra“! [online]. ©2005. Poslední změna 07.10.2005 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <http://spring96.org/be/news/2963>.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž.

environmentálně významná rozhodnutí jsou úřady často označovány za politickou nelояálnost nespokojených.“ Příkladem takového vzdoru byla reakce státu na protesty proti výstavbě jaderné elektrárny v Astrauci. V roce 2009 začal vycházet časopis „Vozroždenie rodnoj zemli“ (Oživení rodné země), který byl vydáván společně běloruskou pobočkou „Rusko-běloruského informačního centra zabývajícíím se problémy katastrofy v Černobylské JE“ a Radiologickým ústavem Ministerstva pro mimořádné situace. Rovněž se tvrdilo, že na kontaminované půdě je možné získat „zákonem stanovenou čistou úrodu.“¹¹⁵

Přehled publicistických statí svědčí o tom, že někteří občané nejsou spokojeni s opatřeními vlády, která usilují o návrat obyvatel do kontaminovaných oblastí. Ti, kteří se ocitli v kontaminovaných oblastech, nebyli schopni překonat chudobu, proto byli nuceni konzumovat potraviny z vlastních farem včetně lesních plodin. Přitom ale nesledují úroveň radiace, která může ohrožovat jejich zdraví. Vládne beznaděj, lidé se domnívají, že se o ně stát dostatečně nestará. Tak například, obyvatelé obce Chojiniki (zóna s právem přesídlit 5-15 km) si stěžují na nízké mzdy a nepříznivé vyhlídky do budoucnosti. Nikdo nemonitoruje úroveň záření. Likvidátoři, kteří patří do jiné skupiny nejvíce postižených, si stěžují na nedostatek podpory ze strany státu.¹¹⁶

¹¹⁵ KRYVALAP, Aljaksej. Astravec, 9 kastryčnika 2009 r.: vypadak hramadskich sluchannjav ab Belaruskaj AES. *ARCHE*. Minsk: TAA „Medysont“, 2015, 4 (137), s. 142-143. ISSN 1392-9682.

¹¹⁶ ILJAŠ, Ihar. *Radyjacyja – fihnia u paraunanní z sistemaíu. “Jak žyvuc’ Chojniki praz 33 hady paslia Čarnobylskaj katastrofy* [online]. ©2019. Poslední změna 26.04.2019 [cit. 24.06.2020]. Dostupné z: <https://naviny.belsat.eu/ru/news/radiatsiya-fignya-po-sravneniyu-s-sistemoj-kak-zhivut-hojniki-cherez-33-goda-posle-chernobylskoj-katastrofy/>; *Likvidatary, medyky i fizyky pra Čarnobyl i Belaruskuju AES. Specvydanne studyi „Belsat“* [online]. ©2019. Poslední změna 26.04.2019 [cit. 24.06.2020]. Dostupné z: <https://belsat.eu/programs/likvidatary-medyki-fizyki-i-palityki-pra-tragedyyu-u-charnobyli-i-pershuyu-belaruskuyu-aes-spetsvydanne-studyi-belsat/>.

3. Rozhovory s narátory

„Je to horší, než katastrofa... Právě pokusy zařadit Černobyl mezi nejznámější katastrofy je překážkou v tom, abychom ho plně pochopili. Jako bychom celou dobu šli nesprávným směrem. Stará zkušenost tu očividně nestačí. Po Černobyly žijeme v jiném světě, ten dřívější už není...“¹¹⁷

Daný citát je přejet z knihy Světlany Alexijevičové „Modlitba za Černobyl: kronika budoucnosti.“ Zajímá nás, do jaké míry se změnil svět po největší jaderné katastrofě. Změnilo se vůbec vnímání informací o radiaci po tak zásadní zkušenosti? Jaký vliv měly následky ekologické katastrofy na budoucí generaci? Jak je reprodukována paměť o Černobyly v posledních 30 letech? Odpovědi na položené otázky můžeme získat pouze v tom případě, jestliže se obrátíme na lidi, kteří žili ve světě, kde byl Černobyl každodenní realitou.

Soubor položených otázek umožní zjistit informace o vlivu černobylské havárie na zdraví narátorů. Pokusím se také dojít k určitým závěrům, týkajících se informovanosti pamětníků o této události, dále budu podrobovat analýze postup vlády v inkriminované době.

3.1. Zdroje informace o Černobyly

Bylo důležité zjistit, jak se předávají informace o Černobyly v Bělorusku a zda existují speciální programy ve školách. Také mě zajímalo, jaký vliv mělo prostředí na předávání informací. Vzpomínají rodiče z „kontaminované“ zóny na Černobyl častěji, než rodiče ze zóny „čisté“?

Dva hlavní zdroje informací pro narátory byly rodina a škola. Většina (8 narátorů) se dozvěděla o Černobyly od příbuzných a rodičů za různých okolností. Většinou díky ochranným opatřením, která existovala doma, dále během akce „Černobylská cesta“ nebo ve školce.

Vitaut Siučyk vzpomíná: *„Když jsem byl v mateřské škole, babička prosadila, aby u nás všechny malé děti, které ve školce byly, kontrolovali na radiaci, a také nám opakovaně po určitou dobu podávali kaši. Vitaut uvádí: „...Od dětství si vzpomínám na chuť sladké*

¹¹⁷ ALEXIJEVIČOVÁ, Světlana. *Cinkovyje malčiky. Černobylskaja molitva (chronika buduščevho)*. Moskva: Izd-vo EKSMO-Press, 2001, s. 271. ISBN 5-04-007049-7.

jablečné pektinové kaše. Tehdy nám to vysvětlovali tak, že ta kaše přispívá k rychlejšímu vylučování, pomáhá vyloučit radiaci z organismu.“¹¹⁸

Tři narátoři zmínili, že téma Černobylu vždy existovalo v jejich životech: „...narodil ses a nějak víš o Černobylu, je to velmi zvláštní.“, „nikdy to nebylo tak, že bych o tom nevěděla; nevěděla a pak se to najednou dozvěděla. My jsme od dětství žili s myšlenkami na radiaci...“ Dotazovaní však dále uvádějí, že si hrozící nebezpečí radiace a její následky plně začali uvědomovat až při tematicky zaměřených hodinách ve škole.¹¹⁹

3.2. Bezpečnostní opatření

Podle zprávy OSN z roku 2002 je úroveň radiace v Bělorusku poměrně nízká, avšak nebezpečí představuje konzumace kontaminovaných potravin.

Zajímalo mě proto, nakolik je otázka bezpečnostních opatření rozšířena v běloruských rodinách.

6 z 11 narátorů nečinilo žádná bezpečnostní opatření, např. v rodině Darji Rubleuské z Rahačova naopak konzumovali kontaminované potraviny: „U nás celá rodina velmi miluje lesy. Myslím si, že mají raději samotný proces sběru plodů, než potom jejich další zpracování a konzumaci. Každý rok jsme nasbírali mnoho hub a lesních plodů. V moment, kdy jsme pochopili, že to všechno nesníme, tak jsme všechno odnesli na trh. Na tržišti vždy proběhlo měření na radiaci. A ten kyblík s ovocem, který prošel měřením, šel na prodej, a ten, který neprošel, se vezl domů a dělala se z nich nějaká zavařenina. Kondenzované mléko pili všichni.“¹²⁰

„Měli jsme veliká pole v lese, kde jsme sázeli brambory. Chápali jsme, že je tam hodně radiace, protože tuhle půdu vyřadili ze zemědělského používání, ale přitom ji velmi tajně rozdávali obyvatelům.“¹²¹

Také Darja zmiňuje zajímavou informaci o Rahačevském mléčném kombinátu. Vyprávěla, že kvůli tomu, že mléčné výrobky šly na export, vláda přesunula hranice kontaminované zóny na okraj Rahačova.

Pět zbývajících narátorů uplatňovalo různá opatření spojená s ostražitostí před radiací. Jednalo se především o zákaz nakupovat potraviny pocházející z jihovýchodních regionů, zákaz kupovat houby na trhu, byla stanovena jen určitá místa vhodná ke sběru hub,

¹¹⁸ Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Vitautem Siučykem.

¹¹⁹ Rozhovor vedený 13. 11. 2019 s Marynaj Laurynovičovou; Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Dar'ji Rubleuskou.

¹²⁰ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Dar'ji Rubleuskou.

¹²¹ Tamtéž.

dále byl přijat úplný zákaz sběru v kontaminované oblasti. V rodině Darji Muhako navíc dětem podávali jód. Babička Vitauta přinutila školku, do níž chodil, podávat dětem speciální jablečnou kaši bohaté na pektin.¹²²

3.3. Vliv na zdraví

Ve zprávách WHO a OSN je zmiňováno, že dlouhodobé důsledky havárie na zdraví obyvatelstva je obtížné stanovit. Jediné, co lze potvrdit s jistotou, je růst počtu případů onemocnění rakovinou štítné žlázy u těch osob, které byly v době katastrofy v dětském věku. Také se zdůrazňuje, že hlavním negativním následkem byl vliv na psychiku. U 65% ukrajinských teenagerů ze zasaženého území byl výzkumníky zjištěn pesimistický pohled na svět.¹²³

Žádnému z narátorů není diagnostikována nemoc z ozáření. 5 z nich spojuje své problémy s následky Černobylské katastrofy, přičemž 4 mají problémy se štítnou žlázou. Šest osob uvádí, že nemají žádné problémy, ale tři z těchto šesti konstatují a nevylučují fakt, že nemoci jejich rodičů jsou spojené s havárií.

Oproti mému očekávání, narátoři tvrdí, že nemají strach z radiace a nepociťují traumatické potíže, které provázejí především přímé svědky havárie. Dvě narátorky mají obavy kvůli nemoci, kterou již onemocněly, přičemž jedna z nich nazvala jednou z příčin přestěhování do Česka a starost o budoucí děti. Jeden narátor se snaží vlivu radiace co nejvíce vyhýbat. Na otázku emočních prožitků jen jeden narátor uvedl, že v dětství se velmi bál radiace a měl z toho noční můry, ale v dnešní době se snaží vlivu radiace co nejvíce vyhýbat. Tři narátorky nepociťují téměř žádné (negativní) emoce, přičemž dvě uvádějí, že se jich to příliš nedotklo a další naopak uvádí, že se tato událost stala již pevnou součástí jejího života, proto ji to nijak netraumatizuje: „*Ne, ono to tak trvale vstoupilo do mého života, stalo se to již takovou normou. A proto už neprožívám silné emoce.*“ Jedna narátorka zmínila, že sdílí bolest se svou zemí, protože část její rodné země byla zničena.¹²⁴

¹²² Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Vitautem Siučykem; Rozhovor vedený 29. 03. 2020 se Stefanem Hlušakovým; Rozhovor vedený 24. 03. 2020 s Dar'ji Muhako; Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Vitautem Siučykem.

¹²³ OSN. *Otčet Černobyl'skoj misii OON „Gumanitarnyje posledstviya avarii na Černobyl'skoj AES. Strategija reabilitacii“* [online]. ©2020. Poslední změna 6.2.2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://un.by/biblioteka/tematicheskie-izdaniya/99-chernobyl/2830-otchet-chernobylskoj-missii-oon-Gumanitarnyje-posledstviya-avarii-na-chernobylskoj-aes-strategiya-reabilitatsii-6-fevralya-2002-goda>.

¹²⁴ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Dar'ji Rubleuskou; Rozhovor vedený 24. 03. 2020 s Dar'ji Muhako; Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Vitautem Siučykem; Rozhovor vedený 13. 11. 2019 s Marynaj Laurynovičovou; Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Anastasii Porchunovou; Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Volhou Michalousovou.

Narátoři se více obávají toho, že se kvůli současnému politickému systému může zopakovat černobylský scénář, méně se tedy obávají samotného Černobylu. V Bělorusku neexistuje svoboda slova, vláda nesdílí důvěryhodné informace, což velmi výrazně ukázala situace s Covid-19. Lidé se bojí, že se o ně stát nepostará a včas je nebude informovat o případných problémech. Tyto obavy jsou spojené také s uvedením Běloruské jaderné elektrárny do provozu v roce 2021: „*To je zkušenost mé země... mám pocit, že jsme se nepoučili. Staví se jaderná elektrárna, a přitom jsou porušovány stavební předpisy“ ... „Bojím se, že se bude opakovat tato situace s elektrárnou v Astrauci. Co se týče transparentnosti, naše vláda neudělala nic pro to, aby se cokoli zlepšilo. To jasně ilustruje nynější situace a vývoj posledních událostí s koronavirem.“¹²⁵*

Narátoři rovněž zmiňovali, že cítí hněv vůči tehdejší i současné vládě. Byly utajovány a i v současné době nejsou zveřejňovány aktuální informace, není poskytována dostatečná pomoc těm, koho zasáhla havárie.¹²⁶

3.4. Zájem o Černobyl

Dalším cílem dotazování bylo zjistit, zda Černobyl nestojí již v pozadí zájmu dotazovaných. Na otázku, zda se o tuto problematiku zajímají i v dospělém věku, všichni nárátoři odpověděli kladně. Tato otázka vyvolala u některých největší zájem, protože byla pro ně nejpochoptitelnější. Nárátoři emotivně popisovali, jak četli knihy a dívali se na filmy a jaké pocity to u nich vyvolává. Jedna nárátořka vzpomínala, že cítila nedůvěru ke zdrojům informací, a zároveň se bála, že v nich najde něco strašného. Kateřina Bunina tvrdí, že ze všech emocí u ní převládá zlost: „*Když vidíš, co se stalo, jaké byly následky, co se stalo s lidmi, to člověka vyděsí. Ale ze všech emocí, co to vyvolává, je to především zlost, protože se nedělají žádné závěry.“* Volha Michalouškaja se přiznává, že také má strach z budoucnosti, že stát nestihne ochránit lidi před ekologickou katastrofou Vitaut Siučyk se zajímá o to, jaký vliv měla radiace na celé lidské generace: „*Toto téma se občas objeví, stále zůstává aktuální, pamatujete si, co se stalo v roce 2011 ve Fukušimě. A v zásadě stále neexistuje jasná odpověď, proč, jak se katastrofa stala, i když máme různé verze, takže mě toto téma stále zajímá a zajímá mě především budoucnost, jak radionuklidové znečištění v Bělorusku*

¹²⁵ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Volhou Michalouškou; Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Kateřinou Buninou.

¹²⁶ Rozhovor vedený 29. 03. 2020 se Stefanem Hlušakovým; Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Volhou Michalouškou.

ovlivnilo naše zdraví, naši přírodu, protože to, co se děje v Bělorusku, je pokračováním experimentu.¹²⁷

3.5. Činnost vlády

Na otázku týkající se činnosti vlády zaměřené na překonání následků Černobylské havárie narátoři jednomyslně uvedli, že nevidí žádné snahy. Sedm narátorů uvedlo, že si nepamatují žádná opatření prováděná běloruskou vládou. Aramais Mirakian se domnívá, že úřady dělají všechno pro to, aby se na Černobyl zapomnělo: „*Ne, já si myslím, že běloruská vláda dělá všechno, co je v jejích silách, aby lidé zapomněli na Černobyl. Chce se zbavit nejen vzpomínek na Černobyl, ale i Černobylu. Proč je důležité nařízení Lukašenka, který před několika lety získal moc, k tomu, aby byly vysazovány rostlinné kultury v blízkosti radiační zóny.*“¹²⁸

*S ním se shoduje Kateřina Bunina: „Jestli se nemýlím, zrušily se i výhody „černobylským“, a „sorry“, staví se nová atomová elektrárna. A je tu i ten fakt, že organizátorům tzv. Černobylské cesty se neustále házejí klacky pod nohy. Prostě nechtějí, aby na to lidé vzpomínali a hovořili o tom, proto ano, s úřady jsou problémy. A nedělají nic dobrého, nijak nepodporují to, aby lidé vzpomínali, aby o tom věděli. Myslím si proto, že je to takový ostudný okamžik naší historie. Už jenom kvůli tomu, že se to stalo, a kvůli tomu, co se dělalo potom. Jak byly sdělovány informace, a také že se nedělalo dost pro záchranu lidí.“*¹²⁹

Štefan Hlušakou si myslí, že vláda naopak využívá této situace:

„Spíše naopak dělají všechno možné pro to, aby (vláda) využila následků. Protože já vím, že dosud existuje mnoho fondů evropské mezinárodní pomoci a v nich jsou velké peníze. A my je ochotně přijímali a nadále je přijímáme. Zároveň především v posledních letech, nevzpomenu si už kdy to bylo, zaznělo velmi zajímavé prohlášení Lukašenka o tom, že musíme překonat své komplexy, strach a začít využívat území, které na mapě bylo vyznačeno jako silně kontaminované, a začít na něm zemědělsky hospodařit.“ Narátoři kritizují zamlčování nových informací, absenci opatření směřujících k zachování paměti o černobylské havárii, zrušení výhod, absenci podpory nemocným lidem a navrácení znečištěných území do zemědělského užívání.¹³⁰

¹²⁷ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Dar'ji Rubleuskou; Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Kateřinou Buninou; Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Vitautem Siučykem.

¹²⁸ Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Aramaisem Mirakianem.

¹²⁹ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Kateřinou Buninou.

¹³⁰ Rozhovor vedený 29. 03. 2020 se Stefanem Hlušakovým.

Vitaut Siučyk si myslí, že musí být proveden důkladný výzkum postižené země: „Podle mého názoru tam není vhodné rozvíjet zemědělskou činnost, ale to vše vyžaduje vědeckou analýzu [...]. To vše musí být zjištěno v klidu a s prioritou pro lidský život a zdraví, to vše je třeba prozkoumat.“¹³¹

3.6. Ovlivnění života v obecné rovině

Na konci každého rozhovoru jsem požádala respondenta, aby uvedl, jak Černobyl ovlivnil jeho vlastní život. Pro většinu dotazovaných to byla složitá otázka. Vzhledem k tomu, že se odpovědi značně liší, domnívám se, že stojí za to je zmínit všechny.

Jedna narátorka uvedla, že se jí událost nijak nedotkla a žádným způsobem ji neovlivnila. Uvedla: „Prostě nijak. Černobyl na mě neměl žádný vliv, protože jsem sama nebyla svědkem události. Pokud by to byla částečně má vlastní zkušenost, mohlo by to zůstat v srdci a myšlenkách. Ale takhle? Kolik mi je let? 23? Pro mě je to historie.“¹³²

Druhá narátorka uvádí, že ji to ovlivňuje nepřímo přes rodiče, kteří to zažili. Třetí, že to ovlivnilo její důvěru k vládě. Pro čtvrtou je složité to posoudit: „Kdo ví, jestli se mi později neobjeví nějaký zdravotní problém. Těžko říct. Jako by byl a zároveň jako by nebyl. Jako by Černobyl měl vliv, i neměl. Občas mi připadá, že ten problém existuje jen v mé hlavě, a nikoho jiného to nezajímá.“¹³³

Další dva nářečníci řekli, že událost negativně ovlivnila jejich zdraví.¹³⁴

Šedmý nářečník uvedl, že mu tato tragédie umožnila pobývat v zahraničí na ozdravných pobytech. Obává se však budoucích následků černobylské havárie a neví, jak mu bude později sloužit zdraví.¹³⁵

Osmá narátorka uvedla, že hodnotí vliv Černobylu pozitivně, protože kvůli havárii se její rodiče přestěhovali do hlavního města a ona tím získala více možností pro lepší budoucnost. Devátý nářečník má takový názor, že Černobyl se stal jedním z důvodů rozpadu Sovětského svazu; domnívá se rovněž, že s tím souvisí získání nezávislosti Běloruska. Co se týče jeho vlastního života, jeho rodina je dlouhá léta pronásledována, protože otec je politikem a jedním z organizátorů „Černobylské cesty.“ Posledních 30 let se snaží upoutat pozornost vlády, aby byly řešeny problémy spjaté s Černobylem.¹³⁶

¹³¹ Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Vitautem Siučykem.

¹³² Rozhovor vedený 13. 11. 2019 s Marynaj Laurynovičovou.

¹³³ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Anastasi Porchunovou.

¹³⁴ Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Aramaisem Mirakianem; Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Dar'ji Rubleuskou.

¹³⁵ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 se Stefanem Hlušakovým.

¹³⁶ Rozhovor vedený 27. 03. 2020 s Hannou Drobyšeskou.

Nejvíce mě zaujaly příběhy dvou narátorek, kterým informace o Černobylu napomohly vytvořit si svoji vlastní identitu a učinit si tak celkový obraz o Bělorusku.

Darja uvádí: „Z druhé strany byly i takové věci, které ve mně vzbudily zájem o běloruskou kulturu. Je to jako další šrám na těle mé milované země, kvůli kterému ji miluji. My Bělorusové často strádáme. A kolik válek přes nás prošlo, pod Ruskem jsme byli, Poláci nás utlačovali. A vůbec vždy bylo všechno spíše k pláči. A nyní, když se podívám zpět, chápu, že přes všechnu tu bolest svou zemi miluji. Možná to není správné, ale je to bolest generací, téma, které sahá do hlubin historie. A Černobyl je další šrám a jen dokresluje celý obraz ostatních tragických událostí. Proto za tyto šrámy svou zemi miluji.“¹³⁷

Volha: „Událost se zařadila do celkové mozaiky, která tvoří můj postoj k vlasti. Můj názor je neodmyslitelně ovlivněn knihami s ilustracemi Běloruska, je to milovaný kraj jezer a lesů. Bělověžský prales, zubři ... V dětství, ve 3. nebo 4. třídě, jsme seděli nad knihou a srdce nám rychle bilo, protože jsme prostě byli očarováni okolní krásou svého domova. Zpočátku tohle všechno bylo tak kouzelné, tak moc se nám to líbilo. Cítila jsem hrdost, protože má země je opravdu krásná. Jsou v ní překrásné zámky, má vlast má bohatou historii. [...] A potom na tohle všechno, na tuhle nekonečnou krásu a lásku se snesl tmavý mrak. Mnoho zámků bylo zbouráno, další jsou nyní zanedbané... Lidé ztrácejí jazyk, kulturu i národní svébytnost. To vše někam mizí. Vše, co miluješ, je otrávené a znečištěné. A ještě dodám, poslední kapkou je to, že země je tu také znečištěná a trpí. Prostě se vytváří další část celé této mozaiky a já cítím bolest...“¹³⁸

¹³⁷ Rozhovor vedený 24. 03. 2020 s Dar'ji Muhako.

¹³⁸ Rozhovor vedený 31. 03. 2020 s Volhou Michaloušskou.

Závěr

Jaderná energetika je považována za poměrně ekologický a bezpečný způsob získávání energie. Černobylská jaderná elektrárna měla být chloubou sovětského inženýrství a hlavním zdrojem elektrické energie pro své okolí.

26. dubna 1986 však došlo k havárii, která byla svým rozsahem největší v dějinách jaderné energetiky. V bakalářské práci jsem podrobně zpracovala vývoj událostí, které následovaly bezprostředně po havárii, popisují evakuaci obyvatel, vyznačení zóny vysídlení, která se s vývojem událostí a novými poznatky o intenzitě radiace a nebezpečí ozáření měnila. Z dostupných informací a zkoumání je zřejmé, že černobylská havárie odhalila nedostatek sovětského systému – informační, ve skutečnosti však spíše utajovací monopol státu, který bránil včasnému varování obyvatelstva. Sovětská média dělala vše pro to, aby pravdivé informace nepronikly na veřejnost, přičemž zprávy měly nejčastěji uklidňující charakter. Z důvodu nedostatku informací obyvatelé kontaminovaných regionů neučinili potřebná opatření proti radiaci, což se později projevilo v nárůstu nemocnosti jejich dětí. Pro srovnání uvádím rovněž zahraniční zprávy, v nichž se jejich autoři snaží i přes nedostatek důvěryhodných informací analyzovat danou situaci.

Ve druhé kapitole se zaměřuji na mezinárodní pomoc postiženým regionům. Jsou uváděny konkrétní příklady mezinárodních společností, které se podílely na hodnocení následků havárie a aktivně se zapojovaly do procesu mezinárodní pomoci Bělorusku. Havárie se negativně podepsala na zdraví obyvatelstva a na ekologickém stavu kontaminovaných území, která nejčastěji přiléhala k Černobylské elektrárně. Různé radionuklidy, které unikly při havárii, jsou neustále přítomny v ekosystému a ovlivňují zdravotní stav lidí. Ve velké míře bylo zasaženo také hospodářství. Mezinárodní organizace a vlády některých států v různé míře pomáhaly ve všech zmíněných oblastech a přispěly ke zlepšení celkové situace v Bělorusku. Prožité útrapy a překonávání následků havárie jsou i v současnosti pro společnost velmi bolestivé. O Černobyli byly napsány stovky uměleckých děl, probíhaly hromadné protestní akce. Společnost není spokojená s činností vlády, jež by dostatečně směřovala k překonání následků havárie.

V prvních dvou kapitolách jsem se snažila popsat události, které utvářely realitu a silně ovlivnily mladou generaci Bělorusů.

Třetí kapitola je praktické povahy. Na základě položených konkrétních otázek byl shromážděn autentický materiál. Cílovou skupinu představují mladí Bělorusové, kteří se narodili po Černobylské havárii. Získané rozhovory poskytly dostatek informací, které jsem

se snažila analyzovat. Zkoumala jsem, jaký vliv měla událost na jejich život, jak ji vnímali oni sami a jak k ní přistupovali ve svých rodinách.

Informace o Černobyli se předávají převážně doma v rodinách, ale také ve školách. Zjistila jsem, že v různé míře bezpečnostní opatření existují a dodržují se téměř ve všech rodinách dotazovaných. Někteří narátoři mají dlouhodobé problémy se štítnou žlázou, ale žádný z nich nemá oficiálně potvrzeno, že onemocnění je spojené s následky po havárii v ČJE. Navzdory očekávání, téměř žádný narátor necítí tlak kvůli obavám o své zdraví a budoucnost, které by byly spojovány s životem v zasaženém Bělorusku. Jejich strach je spíše spojován s jednáním vlády Běloruska a rovněž s tím, že Černobyl se může opakovat. V procesu analýzy získaných rozhovorů jsem dospěla k zajímavému závěru, a sice že všichni informátoři projevíli aktivní zájem o toto téma, což svědčí o tom, že Černobyl pro mladou generaci zůstává stále aktuální.

Abstrakt

Cílem práce bylo zjistit současný pohled mladé běloruské generace na jaderný výbuch elektrárny v Černobyli v r.1986. V práci byla použita metoda orální historie, dále analýza domácí i zahraniční odborné literatury a dobového autentického tisku. Část práce je věnovaná historickému kontextu průběhu této katastrofy a jejím důsledkům, mezinárodní spolupráci, opatřením běloruské vlády. V praktické části byly analyzovány výsledky rozhovoru s informátory, kteří se narodili až po výbuchu Černobyli.

Abstract

The aim of this work was to find out the current view of the young Belarusian generation on this event using the method of oral history and analysis of professional domestic and foreign literature and periodicals. Part of the work is devoted to the historical context of this catastrophe and its consequences, international cooperation, measures of the Belarusian government. In the practical part, the results of an interview with informants who were born after the Chernobyl explosion were analyzed.

Klíčová slova: Černobyl, Černobylská katastrofa, jaderná elektrárna, havárie, emise, Bělorusko, orální historie.

Key words: Chernobyl, Chernobyl disaster, nuclear power plant, emissions, Belarus, oral history.

Prameny a literatura

Literatura

ALEXIJEVIČOVÁ, Světlana. *Cinkovyje malčiky. Černobylskaja molitva (chronika buduščeho)*. Moskva: Izd-vo EKSMO-Press, 2001. ISBN 5-04-007049-7.

BARANOVŠKA, N. P. aj. *Čornobyl'ska tragedija. Dokumenty i materiály* [online]. Kyiv: naukova dumka, 1996. [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: https://pripyat-city.ru/wp-content/uploads/2016/04/1463651111_chernobylskayatragediya-cpr.pdf.

ČSVTS. *Dědictví Černobylu: zdravotní, ekologické a sociálně ekonomické dopady. Doporučení vládám Běloruska, Ruské federace a Ukrajiny*. Praha: ČSVTS, 2006. ISBN 80-02-01806-0.

DIRECTORATE-GENERAL AND INNOVATION (EUROPEAN COMMISSION). *Atlas zagrzaznenija Evropy ceziem posle Černobyl'skoj avarii*. Ljuksemburg: Ljuksemburgskoje bjuro dlja oficial'nych izdanij evropejskich soobščestv, 1998. ISBN 92-828-3140-X.

IGNATĚNKO, J. I. aj. *Černobyl: sobytija i uroki* [online]. Moskva: Izdatel'stvo političeskoj literatury, 1989 [cit. 27.2.2020]. ISBN 5-250-00497-0. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>.

ILLEŠ, A. V.; PRALNIKOV, A. E. *Reportaž iz Černobylja*. 2. opravené vyd. Moskva: Mysl', 1988. ISBN5-244-00351-8.

MALAŠEVIČ, J. V. aj. *Čarnobyl'. Pohljad praz dzesjaccihoddze: davednik*. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996. ISBN 985-11-0044-7.

SAKOVIČ, V. S. *Belorusskoje selo v 70-90-e: migracija naselenija, trudovyje resursy*. Minsk: izd. V. S. Sakovič, 1997. ISBN 985-6283-01-9.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. ISBN 978-80-87398-22-7.

VETRAU, Uladzimir. Čornaja čarnobyl'skaja byl'. Chronika avaryi. *Čarnobyl'skaja rana*. Minsk: Literatura i iskusstvo, 2003. ISBN 985-6720-06-0.

Periodika

KRYVALAP, Aljaksej. Astravec, 9 kastyčnika 2009 r.: vypadak hramadskich sluchannjav ab Belaruskaj AES. *ARCHE*. Minsk: TAA „Medysont“, 2015, 4 (137). ISSN 1392-9682.

MIŠUROVSKAJA, O. E. Belorussko-ital'anskoje sotrudničestvo v preodolenii posledstvij černobyl'skoj katastrofy [online]. *Žurnal međdunarodnogo prava i međdunarodnych otnošenij*. Minsk: Meždunarodnoje obščestvennoje objediněnije po naučno-issledovatel'skim i informacionno-obrazovatel'nym programam „Razvitie“, 2006, 4. [cit. 26.6.2020]. ISSN 2072-0521. Dostupné z: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/22161/1/2006_4_JILIR_mishurovskaya_r.pdf;

Internetové zdroje:

Aficyjný sajt Respubliki Belarus. *Michail Savicki. Čarnobyl'skaja madonna*. [online]. ©2021 [cit. 19.04.2021]. Dostupné z: https://www.belarus.by/by/press-center/photo/i_8873.html?page=5

Belaruskija „Ostarbajtery.“ *Belaruski archiu vusnaj historyi* [online]. ©2021 [cit. 19.04.2021]. Dostupné z: <http://www.nashapamiac.org/ostarbeiters/>

Černobyl, Pripjat', zona otčužděnija, ČAES [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <http://chornobyl.in.ua/samosel.html>).

Černobyl. *Vystuplenije M. S. Gorbačova*. [online]. ©2009. Poslední změna 12.1.2009 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=8Ro284RmXxE>.

Černobyl - jak Československá televize v roce 1986 informovala o havárii. [online]. ©2018. Poslední změna 28.4.2018 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=R6s7NQLfgPg>.

Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Posledstviya černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. ©2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/informatsionnyy-tsentr/posledstviya-chernobylskoy-katastrofy-dlya-belarusi>.

Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Programmy po prodoleniu posledstvij černobyl'skoj katastrofy dlja Belarusi* [online]. ©2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/kontseptsii-programmy-obzory/programmy-po-preodoleniyu-posledstviy-chernobylskoy-katastrofy>.

Department po likvidacii posledstvij katastrofy na Černobyl'skoj AES MČS RB. *Skol'ko naselennykh punktov nachoditsja v zonach radioaktivnogo zagrjaznenija v rezul'tate černobyl'skoj katastrofy?* [online]. ©2020. Poslední změna 1.4.2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <https://chernobyl.mchs.gov.by/novosti/304098>.

DSP „Čornobyl'ska AES.“ *Avariya i jejo likvidacija* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/avariya-i-ejo-likvidatsiya>.

DSP „Čornobyl'ska AES.“ *Istorija ČAES.* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/posleavarijnaya-ekspluatatsiya-i-ostanovka>.

DSP „Čornobyl'ska AES.“ *Posleavarijnaya ekspluatacija i zakrytie* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/posleavarijnaya-ekspluatatsiya-i-ostanovka>.

DSP „Čornobyl'ska AES.“ *Stroitelstvo i ekspluatacija* [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp/stroitelstvo-i-ekspluatatsiya>.

DSP „Čorbobyl'ska AES.“ *Jubilej, kotoryj ne slučilsja*. [online]. ©2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/news/1803-yubilej-kotoryj-ne-sluchilsya>.

HERBERT, Roy. *Chernobyl disaster: how the Soviet Union's cover story was blown* [online]. ©2020 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.newscientist.com/article/2201677-chernobyl-disaster-how-the-soviet-unions-cover-story-was-blown>.

Likvidatory, medyky i fiziky pra Čarnobyl i Belaruskuju AES. Specvydanne studyi „Belsat“ [online]. ©2019. Poslední změna 26.04.2019 [cit. 24.06.2020]. Dostupné z: <https://belsat.eu/programs/likvidatory-medyki-fiziki-i-palityki-pra-tragedyyu-u-chnobyl-i-pershuyu-belaruskuyu-aes-spetsvydanne-studyi-belsat>.

Lojeuski kraj. *Čarnobyl'skaja tragedyya u belaruskaj literatury* [online]. ©2011. Poslední změna 23.4.2011 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <http://www.lojevkraj.by/2011/04/CHarnobyl'skaja-tragedyya-u-belaruskaj-literatury>.

Min-vo črezvyčajn. situacijam, NAN Belarusi. Černobyl'skaja avarija: posledstvija i ich preodolěnie [online]. Nacional, dokl. 2 opravené vyd. Barabanoviči: Ukрупnenaja tipografija, 1998. ISBN 985-6191-37-8. [cit. 26.6.2020]. Dostupné z: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf.

Ministerstvo inostrannyh del Respubliki Belarus'. *O rabote Pravitel'stva po preodoleniju posledstvij katastrofy na ČAES* [online]. ©2020 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/ed75264a557a0b4f.html.

OTTO, Evika. *Černobyl' ne ušel – on s nami i inogda stanovitsja zlee* [online]. ©2007 [cit. 20.06.2020]. Dostupné z: <https://greenbelarus.info/articles/26-04-2016/chernobyl-ne-ushjol-ryadom-i-inogda-stanovitsya-zlee>

OSN. *Plan dejstvij po Černobylju do 2016 hoda* [online]. ©2008. Poslední změna 25.4.2008 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://www.un.org/ru/events/chernobyl/plan.shtml>.

OSN (Organizacija Objedinennych Nacij. General'naja Assambleja. Šest'desiat pjataja sessija [online]. *Doklad General'nogo sekretarja*. New York, 2010. Dostupné z: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/65/341>.

OSN. Otčet Černobyl'skoj misii OON „Gumanitarnyje posledstviya avarii na Černobyl'skoj AES. Strategija rehabilitacii“ [online]. ©2020. Poslední změna 6.2.2020 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://un.by/biblioteka/tematicheskie-izdaniya/99-chernobyl/2830-otchet-chernobylskoj-missii-oon-Gumanitarnyje-posledstviya-avarii-na-chernobylskoj-aes-strategiya-reabilitatsii-6-fevralya-2002-goda>.

Posol'stvo Respubliki Belarus' v Avstrijskoj respublike. O realizacii meždunarodnych humanitarnych projektov v cel'ach preodolenia posledstvij avarij na Černobyl'skoj AES. (k 28-j hodovščine Černobyl'skoj katastrofy) [online]. ©2007-2013 [cit. 10.07.2020]. Dostupné z: <http://austria.mfa.gov.by/ru/embassy/news/e6dc29807a758a8b.html>.

Pravaabarončy centr „Viasna.“ Profesar Jury Bandažeuský zaklikaje: Padumajce, što budze zautra“! [online]. ©2005. Poslední změna 07.10.2005 [cit. 22.6.2020]. Dostupné z: <http://spring96.org/be/news/2963>.

Pressa ob avarii. „K avarii na ČAES.“ Gazeta izvestija. 9. maja [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

Pressa ob avarii. „K sobytijam na Černobyl'skoj AES. V Press-centre MID SSSR.“ Gazeta izvestija. 8. maja [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

Pressa ob avarii. „K událostem v Černobylské jaderné elektrárně v Tiskovém centru MID SSSR.“ Gazeta izvestija. 8. Maja [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

Pressa ob avarii. „Nedostojnoje povedenie.“ Gazeta izvestija. 10. maja [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

Pressa ob avarii. „Ot sověta ministrov.“ Gazeta izvestija. 2. Maja [online]. ©2011. Poslední změna 11.10.2011 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/publications/147-pressa-ob-avarii.html>.

Pripjat' do avarii. Část II [online]. ©2011. Poslední změna 29.1.2011 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/photo/68-pripyat-do-avarii-chast-II.html>.

Pripjat' do avarii. Část V [online]. ©2011. Poslední změna 6.2.2011 [cit. 25.2.2020]. Dostupné z: <https://pripyat-city.ru/photo/68-pripyat-do-avarii-chast-v.html>.

Soobščeniye programmy Vremja o Černobyle ot 28-04-1986 [online]. ©2020 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/VG6eIuAfLoM>.

Světová zdravotnická organizace. *Posledstviya Černobyl'skoj avarii dlja zdorov'ja* [online]. „Medicina“. Ženjeva, 1996. ISBN 92 4 156181 5. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/137515/52250385%D0%A5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

SZO. *1986-2016: Černobyl' 30 let spust'a.* [online]. ©2020 [cit. 21.06.2020]. Dostupné z: https://www.who.int/ionizing_radiation/chernobyl/30-years/ru/.

Uvekovečeniye Cholokosta v SSSR. [online]. ©2021 [cit. 19.04.2021]. Dostupné z: <https://www.yadvashem.org/ru/education/educational-materials/learning-environments/families/additional-materials/memory.html>.

Vytoki. *Čarnobyl'ski šljach 1996* [online]. ©2021 [cit. 19.04.2021]. Dostupné z: <https://vytoki.net/?photo=00018576>.

WIKIPEDIA. *Chram u honar abraza Božaj Maci „Usich haritbych Radasc’“ (Minsk)* [online]. ©2020 [cit. 4.08.2020]. Dostupné z: [https://be.wikipedia.org/wiki/Храм_у_гонар_абраза_Божай_Маці_«Усіх_гаротных_Радасць»_\(Мінск\)](https://be.wikipedia.org/wiki/Храм_у_гонар_абраза_Божай_Маці_«Усіх_гаротных_Радасць»_(Мінск)).

ZANUDA, Anastasija. *Černobyl' i „glasnost“: čto pisali sovětskie gazety ob avarii* [online]. ©2016, Poslední změna 26.4.2016 [cit. 20.6.2020]. Dostupné z: https://www.bbc.com/russian/international/2016/04/160426_chernobyl_soviet_papers.

Z chroniki bjady. Čorný vecer. Čarnobyl u belaruskaj paezii i proze [online]. ©2020 [cit. 21.06.2020]. Dostupné z: <http://charnobyl.ru/z-khroniki-byady>.

Ústní prameny

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Marynou Laurynovičovou, dne 13. listopadu 2019.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni), s Anastasií Porchunovou, dne 31. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Aramaisem Mirakianem, dne 31. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Dar'ji Rubleuskou, dne 31. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Hannou Drobyšeskou, dne 27. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Vitautem Siučykem, dne 27. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Volhou Michalouskou., dne 31. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Dar'ji Muhako, dne 24. Března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Marynou Marčykovou, dne 26. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) se Stefanem Hlušakovým, dne 29. března 2020.

Rozhovor Ekateriny PARIZHESKÉ (studentky Západočeské univerzity v Plzni) s Kateřinou Buninou. dne 31. března 2020.

Seznam zkratek

ARS – akutní ozáření

Bq (Becquerel) – mezinárodní jednotka radioaktivity rovnající se jednomu rozpadu jádra za sekundu.

ČJE – Černobylská jaderní elektrárna.

Gy (Gray) – jednotka absorbované dávky záření v soustavě SI.

IHIC – Mezinárodní IPH-CA systém informací mírového využití jaderné energie.

kWh (Kilowatt-hour) – jednotka pro měření spotřeby elektřiny.

MAAE – Mezinárodní agentura pro atomovou energii.

MID – Ministerstvo zahraničí Sovětského svazu.

OSN – Organizace spojených národů.

PROON – Rozvojový program OSN.

SZO – Světová zdravotnická organizace.

TASS – Telegrafní agentura Sovětského svazu) je.

UKGD OSN – Úřad OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí.

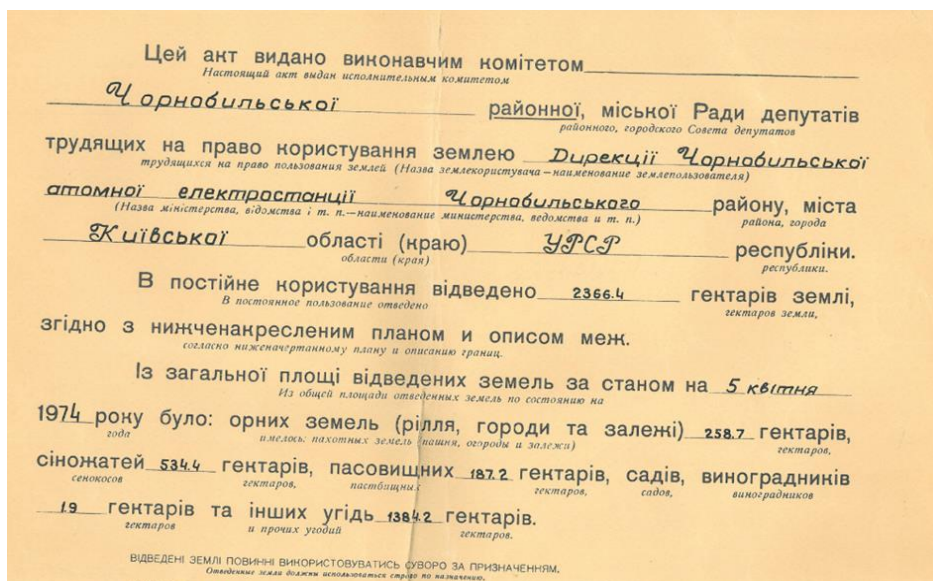
UNICEF – Dětský fond Organizace spojených národů.

UVD – Ministerstvo vnitra.

VPČ-2 – Militarizovaný požární oddíl.

Watt – hlavní jednotka výkonu v SI.

Образové přílohy

Příloha 1 - Nařízení ministra energetiky a elektrifikace SSSR č. 297 z 11. prosince 1969, podle kterého bylo zřízeno Ředitelství budoucí jaderné elektrárny.
(dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp>)

Příloha 2 – Černobylská jaderní elektrárna do haváriei.

(dostupné z: <https://pripyat-city.ru/photo/134-chaes-oru-otkrytye-raspreditelnye-ustroystva.html>)

Příloha 3 – Město Pripjat' do havárie.

(dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp>)

Příloha 4 – Pohled na čtvrtý reaktor po výbuchu.

(dostupné z: <https://chnpp.gov.ua/ru/about/history-of-the-chnpp>)

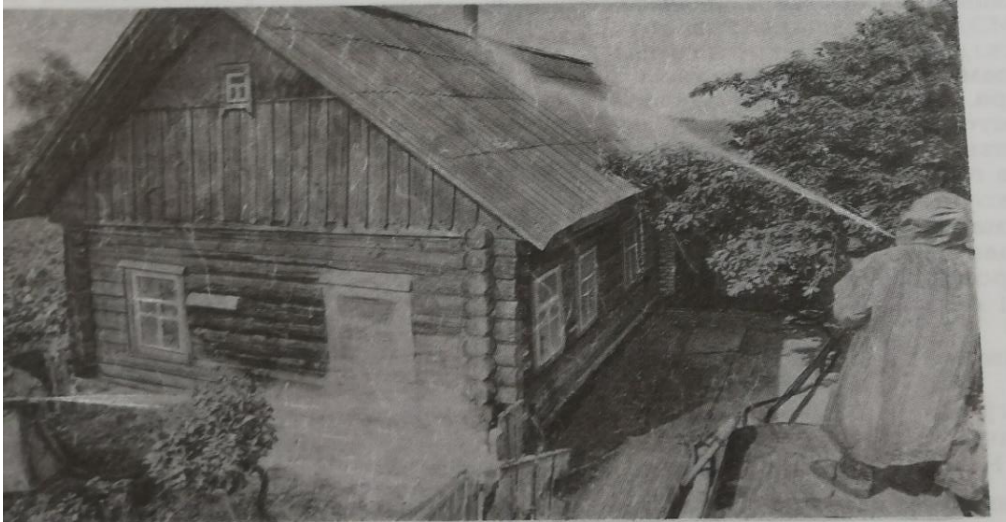
Příloha 5 – Zasypávání rozbořeného bloku ochrannými materiály z vrtulníků.

(dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>)

Příloha 5 – Evakuace obyvatel města Pripjat’.

(dostupné z: <https://pripyat-city.ru/books/75-chernobyl-sobytiya-i-uroki.html>)

Пříloha 6 – Dekontaminace domu.

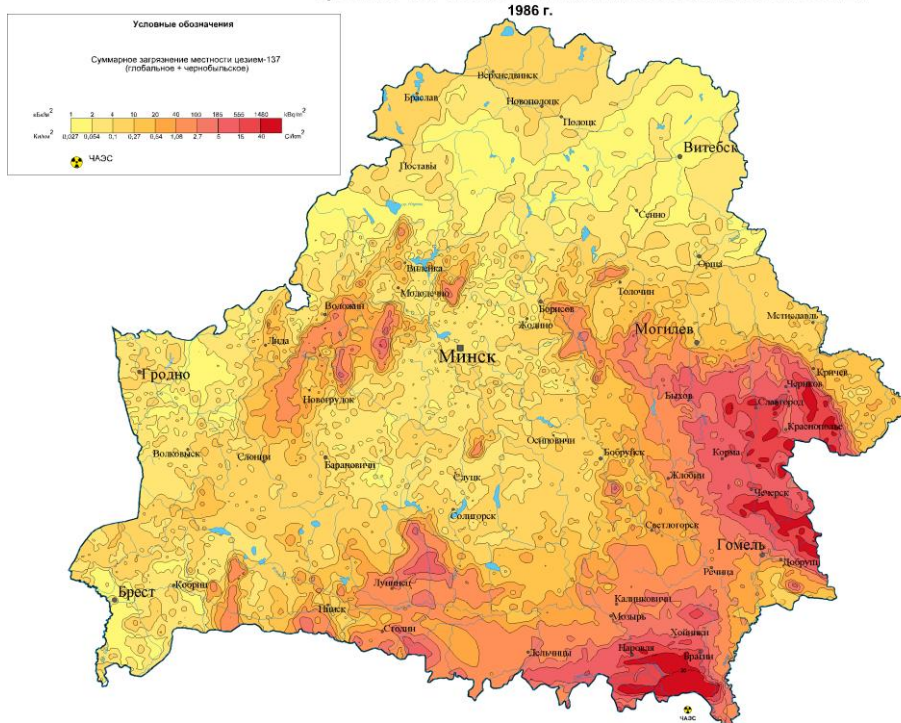
(MALAŠEVIČ, J. V. aj. Čarnobyl'. Pohljad praz dzezjaccihoddze: davednik. Minsk: Belaruskaja Encykłpedyja, 1996, s. 44. ISBN 985-11-0044-7)

Пříloha 7 – První zmínka o havárii v Černobylské atomové elektrárně v novinách.

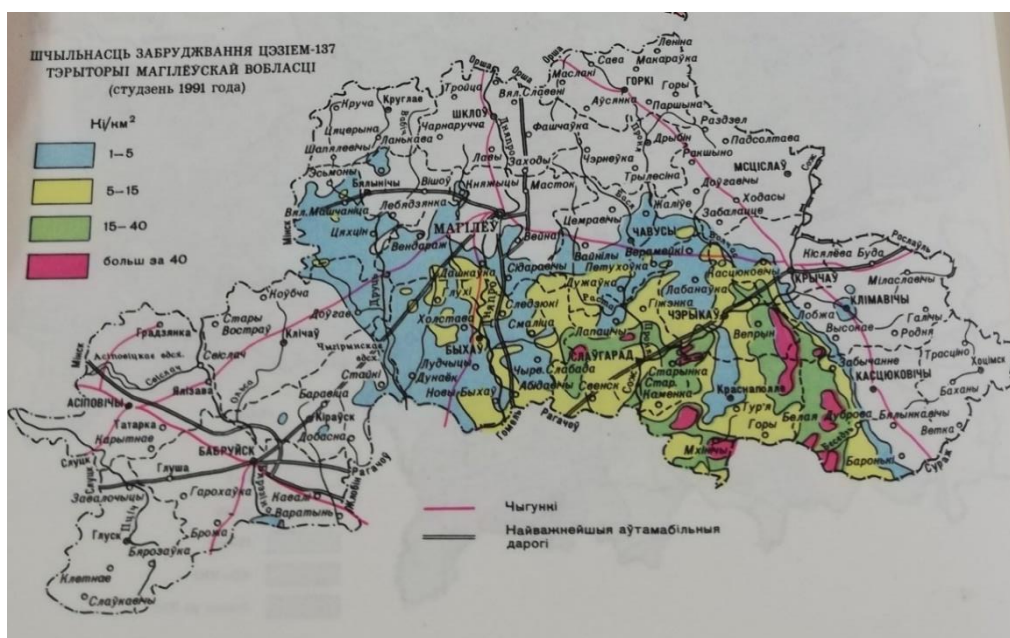
(dostupné: https://www.bbc.com/russian/international/2016/04/160426_chernobyl_soviet_papers)

РАДИОАКТИВНОЕ ЗАГРЯЗНЕНИЕ ТЕРРИТОРИИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
ЦЕЗИЕМ-137 ПОСЛЕ ЧЕРНОБЫЛЬСКОЙ КАТАСТРОФЫ

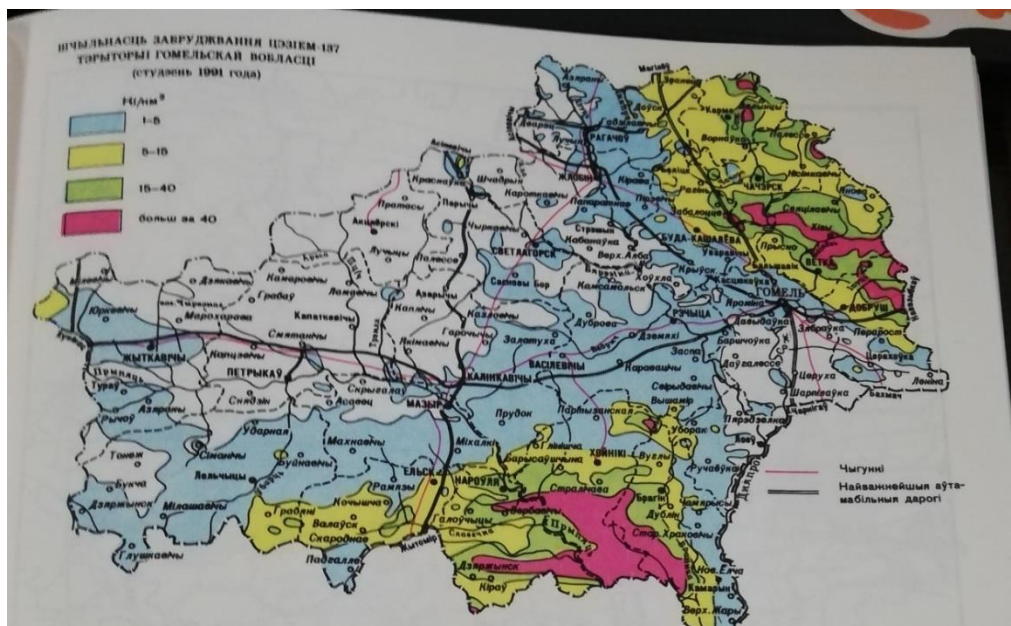

Príloha 8 – Hustota radioaktivního znečištění Běloruska cesiem-137 v roce 1986.

(dostupné: <https://greenbelarus.info/articles/26-04-2016/chernobyl-ne-ushyol-ryadom-i-inogda-stanovitsya-zlee>)

Príloha 9 – Hustota radioaktivního znečištění Mahileuské oblasti cesiem-137 v roce 1991. (MALAŠEVIČ, J. V. aj. Černobyl'. Pohljad praz dzezjaccihodde: davednik. Minsk: Bela-ruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 56. ISBN 985-11-0044-7)

Příloha 10 – Hustota radioaktivního znečištění Homelské oblasti.

(MALAŠEVIČ, J. V. aj. Čarnobyl'. Pohljad praz dzesjaccihoddze: davednik. Minsk: Belaruskaja Encyklopedyja, 1996, s. 57. ISBN 985-11-0044-7)

Příloha 11 - Chrámový komplex na památku obětí černobylské katastrofy v Minsku.

(dostupné: [https://be.wikipedia.org/wiki/Храм_у_гонар_абраза_Божай_Маці_«Усіх_гаротных_Радасць»_\(Мінск\)\)](https://be.wikipedia.org/wiki/Храм_у_гонар_абраза_Божай_Маці_«Усіх_гаротных_Радасць»_(Мінск))))

Příloha 12 – Černobylská cesta v roce 1996.

(dostupné: <https://vytoki.net/?photo=00018576>)

Příloha 13 – Černobylská cesta v roce 1996.

(dostupné: <https://vytoki.net/?photo=00018576>)

Příloha 14 – Černobylská cesta v roce 1996.

(dostupné: <https://vytoki.net/?photo=00018576>)

Příloha 15 – Obraz Michaila Savického „Černobylská madona“.

(dostupné z: https://www.belarus.by/by/press-center/photo/i_8873.html?page=5)

Textové přílohy

Пříloha 1 - Henadz' Buraukin „Z chroniky neštěstí“

(dostupné z: <http://charnobyl.ru/z-khroniki-byady>)

З хронікі бяды

...Перазвоньваліся начальнікі:

– Што чуваць?

Што казаць?

Што рабіць?..

– Вы галоўнае там –

без панікі.

Не надумайцеся трубіць...

– На палях – трактары і людзі.

Пасяўною занята сяло...

– А што будзе, тое і будзе.

Толькі б панікі не было!

– Ходзяць чуткі...

– Спыніць рашуча!

– Кажуць фізікі...

– Абвяргаць!

І галоўнае – не накручваць

І залішне не думаць...

маць...

...Над загадкамі і сакрэтамі,

Быццам зрэбныя ніткі бяды,

Працягнуліся між кабінетамі

Тэлефонныя правады.

А ўжо стома гняце свінцова.

А ўжо ў горле засохлым пярышчыць.

І падумаць бы,

як не прамову,

А жыццё сваё завяршыць...

Трубка стала перагравацца,

Як гарматнае джарало:
– Што вы лезеце з радыяцыяй?!
Толькі б панікі не было!!!

Príloha 2 – Ryhor Baradulin „Modlitba budoucnosti“

(dostupné z: <http://charnoby1.ru/malitva-nastupnasti>)

Малітва наступнасці

Хай свеціцца імя Твае,
Беларусь,
У стронцы, цэзіі, ліціі!
Як і ва ўсе вякі,
Душу быць ласкавай змусь,
Дазволь слязам,
Ужо радыеактыўным,
Ліцца.

Хай свяціцца імя Твае,
У палыновым вянку
Гаратніца.
Хай цвіце твой дзядоўнік
Калючы, таму што безабаронны.
У цябе на слыху перагукваюцца
Радыяцыя і радаўніца.
Чакаючы ў гнёзды буслоў,
Дагніваюць на ліпах бароны.

Хай свЯціцца імя Твае,
Маці сумная!
Хмару радыеактыўную
Хусцінай ад Бога
Ты на самыя вочы насунула -
Не чуеш, не бачыш
Нічога.